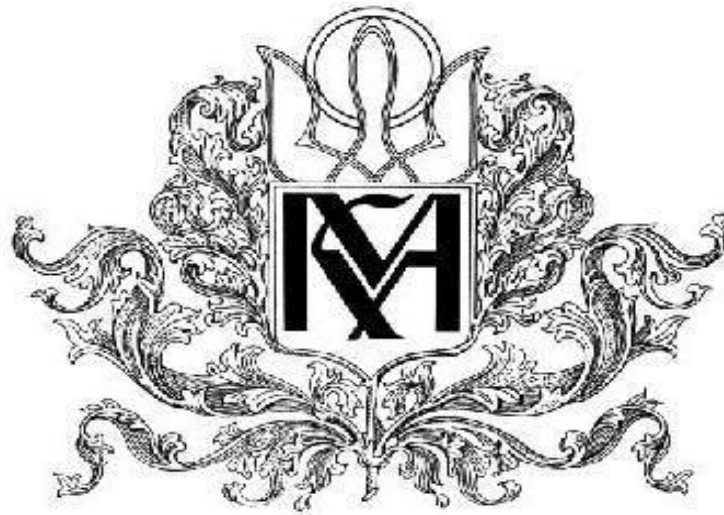

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«КИЄВО-МОГИЛЯНСЬКА АКАДЕМІЯ»
ФАКУЛЬТЕТ СОЦІАЛЬНИХ НАУК ТА СОЦІАЛЬНИХ ТЕХНОЛОГІЙ
Кафедра політології

Кваліфікаційна робота
Освітній рівень — бакалавр

На тему: **«ДИНАМІКА СПІВПРАЦІ УКРАЇНИ ТА КРАЇН АФРИКИ:
ПОЛІТИЧНИЙ АНАЛІЗ»**

Виконала: студентка 4-го року навчання
Спеціальності
052 Політологія
Печерська Ганна Миколаївна
Керівник: Явір Віра Анатоліївна
доктор політичних наук

Київ – 2025

ЗМІСТ

Вступ.....	с. 3-5
Розділ 1. Теоретико-методологічні засади дослідження україно-африканських відносин.....	с. 6-10
1.1. Огляд літератури за темою дослідження.....	с. 6-8
1.2. Аналіз джерельно-документальної та емпіричної бази.....	с. 8-10
Розділ 2. Україна та країни Африки: взаємні інтереси та точки дотику.....	с. 11-34
2.1. Економічна сфера.....	с. 11-21
2.2. Політична сфера.....	с. 21-30
2.3. Військова сфера.....	с. 30-35
Розділ 3. Стратегії та виклики майбутньої співпраці між Україною та країнами Африки.....	с. 36-51
3.1. Потенційні напрямки розвитку співпраці.....	с. 36-42
3.2. Політичні та економічні виклики.....	с. 42-50
Висновок.....	с. 52-55
Список використаних джерел.....	с. 56-60
Анотація.....	с. 61-62

ВСТУП

Сучасні процеси трансформації міжнародної взаємодії спонукають Україну до пошуку нових векторів співробітництва. Повномасштабна війна призвела до переосмислення вибору партнерів для міжнародної взаємодії та активізувала зовнішньополітичну діяльність України в нових геополітичних регіонах. У зв'язку з цим, аналіз сучасної зовнішньої політики України потребує детального дослідження.

Одним з нових векторів для стратегічної взаємодії стали країни Африки. У зв'язку з поширенням російської присутності на континенті, стратегія зовнішньої політики України стала включати в себе цілі протидії російському впливу на континенті з метою залучення країн Африки до підтримки України на міжнародному рівні та засудження російської агресії. Це спонукає до вивчення причин активізації співпраці між сторонами у сферах співробітництва.

Через багаторічне нівелювання необхідністю розвитку активної взаємодії з країнами Африканського континенту та впливом зовнішніх акторів на внутрішню політику країн Африки, налагодження інтенсивної взаємодії зазнає деяких труднощів. У зв'язку з цим, необхідно проаналізувати характер трансформації сприйняття африканського вектору зовнішньої політики України з 1991 року і дотепер. Аналіз динаміки україно-африканської взаємодії дасть змогу виокремити фактори, що впливають на інтенсивність відносин у сферах співробітництва та виявити прогалини у стратегіях взаємодії.

Актуальність дослідження зумовлена підвищенням уваги України до африканського напрямку міжнародного співробітництва, що спонукає до аналізу причин переходу співробітництва з державами Африканського континенту від формальних відносин до статусу стратегічного партнерства.

Також актуальність аналізу динаміки та подальшого розвитку українсько-африканських відносин зумовлена потребою оцінювання актуальної політики

стосовно африканських країн та знаходження нових шляхів зміцнення міжнародної підтримки в умовах російсько-української війни.

Об'єкт дослідження: розвиток співпраці з державами Африки як зовнішньополітичний вектор України.

Предмет дослідження: трансформація україно-африканських відносин періоду незалежності України.

Хронологічні рамки: від здобуття незалежності у 1991 році до сьогодення.

Мета дослідження: визначити кореляцію між динамікою україно-африканських відносин та факторів, що впливають на їх характер.

Досягненню цієї мети передують виконання наступних завдань:

1. Визначити основні сфери співпраці.
2. Знайти спільні інтереси для співпраці у цих сферах.
3. Прослідкувати динаміку розвитку відносин протягом зазначеного часу.
4. Визначити фактори, що впливали на посилення чи послаблення взаємодії.
5. Проаналізувати перспективи майбутньої взаємодії.
6. Розглянути можливі виклики у взаємодії між сторонами.

Джерельною-емпіричною базою дослідження є звіти про економічну та політичну співпрацю, законодавчі акти, угоди, новинні ресурси міністерств та ЗМІ, стратегії для співробітництва, заяви представників країн, двосторонні угоди про співпрацю, що в комплексі, дозволяють проаналізувати характер україно-африканських відносин протягом зазначеного періоду.

Методи дослідження. Для комплексного підходу до дослідження україно-африканської взаємодії використовується кілька методів дослідження. Методологія ґрунтується на міждисциплінарному підході, що охоплює політологічні, економічні, соціальні та міжнародні аспекти співпраці.

Використано метод критичного аналізу джерел та метод контент-аналізу, що застосовувався для вивчення офіційних документів, виступів представників держав, текстів угод, повідомлень ЗМІ з метою виявлення ключових напрямів взаємодії та змін у динаміці відносин.

Для аналізу інтенсивності економічної співпраці між акторами використовується кількісний аналіз для обробки статистичних даних про обсяги торгівлі та інвестицій; структурний аналіз для вивчення складу експорту та імпорту; порівняльний аналіз для вивчення залежності між політичними процесами та кількісними торговельними показниками у різних часових проміжках.

Новизна дослідження:

- систематизовано та проаналізовано інформацію про динаміку та характер україно-африканських відносин у зазначених хронологічних межах;
- визначено основні чинники, що впливають на підвищення зацікавленості української зовнішньої політики до африканського континенту;
- проаналізовано виклики, що впливають на актуальні україно-африканські відносини та перспективи їх розвитку.

Структура кваліфікаційної роботи: робота складається зі вступу, трьох розділів, що включають у себе сім підрозділів, висновків та списку використаних джерел.

Розділ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ УКРАЇНО-АФРИКАНСЬКИХ ВІДНОСИН

1.1. Огляд літератури за темою дослідження

У цьому підрозділі буде проаналізовано ступінь наукової розробки теми та здійсниться огляд літератури за темою дослідження.

Тема україно-африканських відносин є доволі новою для українських науковців та набула актуальності разом із закріпленням в українському законодавстві африканського вектору міжнародного співробітництва як стратегічного у 2021¹. Особливого значення африканський вектор української зовнішньої політики у дослідженнях набуває після початку повномасштабного вторгнення РФ в Україну. Причиною підвищеної уваги дослідників до цієї теми стало активне налагодження зв'язків України з країнам Африканського континенту та розвиток країн Африки як на місцевому так і на міжнародному рівнях.

У зв'язку з цим, існує невелика кількість наукових праць, у яких аналізується даний аспект міжнародних відносин. Відсутні також праці, що глибинно досліджують динаміку україно-африканських відносин з 1991 року і дотепер. Для комплексного дослідження використовуються праці з локальним аналізом окремих сфер співробітництва.

О. Мішин у праці «Африка як пріоритетний напрям зовнішньої політики» України аналізує статус африканського напрямку для зовнішньої української політики, як пріоритетний: розглядає закріплення цього статусу в українському законодавстві, аналізує чинники, що формують пріоритетну увагу України до Африканського континенту, а також втілення зовнішньої

¹ Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України»: Указ Президента України № 392/20 / Офіційне інтернет-представництво Президента України URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037>

інституційної політики на континенті. У статті також проаналізовано еволюцію поглядів щодо україно-африканських відносин².

У статті «Публічна дипломатія України в країнах Африки у контексті викликів сьогодення» Л. Хорішко аналізує ефективність дипломатичної політики України як методу залучення стейкхолдерів та їх потенціалу для допомоги у боротьбі з російською агресією зокрема через постійну актуалізацію українського питання у міжнародному порядку денному; розглядає роль держав Африки як партнерів з сильним ресурсним потенціалом для досягнення цих цілей. Важливість держав Африки як стейкхолдерів для взаємодії оцінюється через розширенні присутності цих акторів у міжнародних організаціях: Раді безпеки ООН та G20, а також через стрімке економічне та демографічне зростання країн регіону³.

У статті Н. Хоми та Д. Панової «Проблеми активізації відносин України з державами Африки: вплив внутрішніх та зовнішніх чинників» розглядаються основні чинники, що негативно впливають на розвиток україно-африканських відносин та головним чином на формування сприйняття України на континенті. Основний аналіз присвячений двом факторам, що можуть впливати на взаємодію України з країнами Африки: недостатня реакція української зовнішньої політики на прогалини у відносинах та вплив політики зовнішньополітичних акторів відносно країн Африки: РФ, Китаю, США та ЄС. Також у статті проаналізовано те, як політика зовнішньополітичних акторів відносно країн континенту впливає на бажання держав Африки на готовність засудження російської агресії⁴.

У статті «Аналіз стану торгівлі агропродовольчими товарами України з країнами Африки» П. Антонюк та О. Антонюк, Т. Ступницька та Х. Баранюк проаналізують економічний аспект співпраці України та країн Африки, а саме

² Африка як пріоритетний напрям зовнішньої політики України / О. Мішин // Україна дипломатична. - 2021. - Вип. 22. - С. 651-668.

³ Л. С. Хорішко. Публічна дипломатія України в країнах Африки у контексті викликів сьогодення. 2023. С. 125-130.

⁴ Н. М. Хома, Д. В. Панова "Проблеми активізації відносин України з державами Африки: вплив внутрішніх та зовнішніх чинників". 2024. Серія: Історія. Політологія, no. 40 с. 164-175

стан двосторонньої торгівлі між країнами з 2014 до 2019 року. Також розглянуто питання недостатнього використання торговельного агропродовольчого потенціалу України для розширення своєї присутності на африканському ринку⁵.

У статті «Розвиток та проблематика зовнішньої політики України в Африці у контексті російсько-української війни» Н. Чабата аналізує місце африканського вектору у зовнішній політиці України протягом 1991-2023 років, здебільшого через аналіз дипломатичної взаємодії. Особливу увагу приділено зовнішній політиці з 2019 року, початку президентства В. Зеленського, коли україно-африканські відносини набули статусу стратегічного напрямлення політики України⁶.

Таким чином, літературна база дослідження складається з наукових статей, що аналізують окремі сфери відносин України з державами Африки та фактори, що впливають на україно-африканську взаємодію. Обрана література є актуальною для обраної теми дослідження та дозволяє сформулювати висновки стосовно обраної області дослідження.

1.2. Аналіз джерельно-документальної та емпіричної бази

У цьому підрозділі буде проаналізовано актуальність обраної джерельно-документальної та емпіричної бази, необхідної для дослідження обраної теми.

Для дослідження динаміки україно-африканських відносин та охоплення політичного, економічного та військового аспекту взаємодії України з африканськими країнами необхідно використовувати широкий спектр джерел та документів, що дозволяють вивчити розвиток двосторонніх відносин на різних етапах взаємодії.

Основні напрями української політики щодо взаємодії з країнами Африканському континенту відображається в українському законодавстві.

⁵ Аналіз стану торгівлі агропродовольчими товарами України з країнами Африки / П. О. Антонюк, О. П. Антонюк, Т. М. Ступницька, Х. О. Баранюк // Економіка харчової промисловості. - 2019.

⁶ Н. Чабата. Розвиток та проблематика зовнішньої політики України в Африці у контексті російсько-української війни. с. 77-85

Для вивчення еволюції статусу африканського вектору зовнішньої політики у законодавстві та оцінити кореляцію між заявами представників України й практичним закріпленням основних необхідно проаналізувати наступні нормативно-правові документи: постанова Верховної Ради України «Про Основні напрями зовнішньої політики України»⁷ від 2010 року, рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про Основні напрями зовнішньої політики України»⁸ від 2021 року, постанову Верховної Ради України «Про Стратегію зовнішньополітичної діяльності України»⁹ від 2020 року, постанову Верховної Ради України «Про Стратегію зовнішньополітичної діяльності України»¹⁰ від 2021 року, Рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України»¹¹.

Ще одним предметом аналізу є двосторонні угоди про співробітництво між Україною та державами Африки. Ці угоди мають узагальнюючий характер, не є обов'язковими при веденні економічної чи політичної співпраці, вибірково підписуються з деякими країнами, натомість демонструють інтенсивність взаємодії між країнами та рівень дипломатичного партнерства. Угоди, що було укладено в рамках економічної та політичної співпраці України та країн Африки: Угоди про військово-технічне співробітництво; Угоди про співробітництво у галузях економіки, освіти, науки і техніки; Торговельні Угоди; Угоди про торговельно-економічне співробітництво; Угоди про

⁷ Про Основні напрями зовнішньої політики України. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3360-12#Text>

⁸ Про Основні напрями зовнішньої політики України. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3360-12#Text>

⁹ Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України»: Указ Президента України № 392/20 / Офіційне інтернет-представництво Президента України URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037>

¹⁰ Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30 липня 2021 року "Про Стратегію зовнішньополітичної діяльності України". Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/448/2021#Text>

¹¹ Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України»: Указ Президента України № 392/20 / Офіційне інтернет-представництво Президента України URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037>

торговельно-економічне, науково-технічне та соціально-культурне співробітництво.

Для проведення аналізу взаємодії у дипломатичній площині використано матеріали зустрічей, візитів, самітів, заяв представників країн, інформація про які міститься на сайтах міністерств та новинних ЗМІ.

Для аналізу економічної взаємодії між Україною та Африкою необхідно використати звіти двосторонньої торгівлі. Використання щорічних звітів інвестицій, експорту та імпорту дозволить прослідкувати динаміку торговельних та інвестиційних потоків між країнами та зробити висновок про залежність економічної взаємодії між країнами від впливу зовнішніх акторів та політичних процесів всередині країн.

Таким чином, основною джерельною базою дослідження є законодавчі акти, угоди, новинні ресурси міністерств та ЗМІ, стратегії для співробітництва, торговельні звіти, що складають основу для детального аналізу динаміки україно-африканського співробітництва.

Розділ 2. УКРАЇНА ТА КРАЇНИ АФРИКИ: ВЗАЄМНІ ІНТЕРЕСИ ТА ДИНАМІКА СПІВПРАЦІ

2.1 Економічна сфера

У цьому підрозділі буде проаналізовано інтенсивність співробітництва України та країн Африки у економічній сфері з 1991 року до сьогоднішнього дня та фактори, що впливали на інтенсивність співробітництва протягом зазначеного періоду. Основна увага приділятиметься аналізу двосторонньої торгівлі, інвестиційним операціям та перспективам реалізації спільних економічних проєктів. Також буде розглянуто роль України як гаранта продовольчої безпеки на континенті; функцію дипломатичної взаємодії для розвитку економічного співробітництва.

Країни Африки мають великий потенціал для розвитку та стають більш впевненими гравцями на економічній арені. Економіка країн континенту розвивається, незважаючи на загальні геополітичні процеси та конфлікти всередині регіону, що ускладнюють шлях розвитку та призводять до нестабільної економічної ситуації. У 2025 році Південний Судан, Лівія, Сенегал, Судан, Уганда, Нігер, Замбія, Бенін, Ефіопія, Руанда, Кот-д'Івуар та Джибуті увійшли до 20 найбільш швидкозростаючих економік світу¹². За допомогою програм розвитку для Африканського регіону відбувається позитивна динаміка економічної взаємодії з іншими країнами.

У 2021 році розпочалася дія Африканської континентальної зони вільної торгівлі (AfCFTA), в рамках розвитку соціально-економічного зростання Африки. AfCFTA має на меті лібералізацію ринку товарів і послуг, сприяння інвестиціям, закладення основи для створення Континентального митного союзу, підвищення конкурентоспроможності економік країн Африки, розвиток сільського господарства та продовольчої безпеки. Для торговельних

¹² Ranked: The World's Fastest Growing Economies in 2025 URL: <https://www.visualcapitalist.com/ranked-the-worlds-fastest-growing-economies-in-2025/>

партнерів Африканських країн, зокрема України, створення Африканської континентальної зони вільної торгівлі означає лібералізацію тарифів на товари до 90%¹³.

Країни Африки є важливими економічними партнерами для України. Африканські країни мають великий попит на різні товари та послуги, які виробляють в Україні.

Одна з найбільших сфер співпраці — сільське господарство. Африка має багато природних ресурсів — від корисних копалин до сільськогосподарських земель. Україна, зі своїм розвиненим агропромисловим комплексом, активно співпрацює з африканськими країнами у цій сфері.

Африка не є одноманітним ринком для експортування сільськогосподарської продукції Україною. Усі країни регіону мають різний рівень розвитку, національні особливості тощо. Усі ці фактори впливають на обсяг і структуру експорту. Субрегіон, з найбільшою часткою експорту продукції – Північна Африка, а саме Алжир, Єгипет, Лівія, Марокко, Судан, Туніс, що входять в десятку найбільших імпортерів з України. Найменший субрегіон імпортер української продукції — Центральна Африка¹⁴.

Кот-д'Івуар та Гана є основними для України імпортерами какао-бобів. Вони займають 80% від усієї частки експорту какао-продуктів в Україну. Малаві також є важливим економічним партнером. На цю країну припадає 25% імпорту тютюнових виробів. Єгипет і ПАР є лідерами за обсягами експорту та імпорту з Україною. Одним з товарів, що постачають ці країни є цитрусові, частка яких складає понад 20% від загального експорту цитрусових в Україну.

Країни Африки є постачальниками продуктів аграрної промисловості. Найбільшу частку цієї продукції займають коренеплоди: батат, маніок, дашин, макабо, солодка картопля та інші. У 2021 році частка Африки у світовому виробництві коренеплодів становила 40% завдяки сприятливому, для вирощування цих культур, клімату. Натомість цей клімат не дозволяє

¹³ The African Continental Free Trade Area. URL: <https://au.int/en/african-continental-free-trade-area>

¹⁴ Аналіз стану торгівлі агропродовольчими товарами України з країнами Африки / П. О. Антонюк, О. П. Антонюк, Т. М. Ступницька, Х. О. Баранюк // Економіка харчової промисловості. - 2019. с. 4

вирощувати соняшник, зернові культури та достатню кількість кукурудзи. Більшу частку цих продуктів Африканські країни імпортують з України¹⁵.

Ще одна сфера економічного співробітництва – інвестиції. Африканські країни інвестують до України, натомість Україна поки не використовує свій інвестиційний потенціал у цьому регіоні.

Інвестиції з країн Африки до України¹⁶

Африканські країни все активніше відкривають свої ринки для іноземних інвестицій. Українські компанії можуть розглядати цей континент як потенційний ринок для інвестицій в інфраструктуру: будівництво доріг, мостів, енергетичних об'єктів, водопостачання тощо. Це дасть можливість українським підприємствам заробляти на великих будівельних проєктах, одночасно сприяючи розвитку інфраструктури в Африці.

Підсумовуючи, можна сказати, що Африка має досить великий потенціал для інвестування та є перспективним ринком для України. Країни Африканського регіону мають потенціал до високого темпу економічного зростання, а також країни континенту мають високий попит на проведення інновацій для підтримки цього зростання та імпорту товарів. Тож, в ситуації переорієнтації українських торговельних потоків, співпраця з країнами Африканського континенту може стати гарною можливістю для втілення українського торговельного та інвестиційного потенціалу.

¹⁵ Співпраця між країнами Африки та Україною Ukraine - Kyiv School of Economics. *Київська школа економіки*. URL: <https://kse.ua/ua/the-african-countries-and-ukraine-partnership-ukraine/>

¹⁶ https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/zd/inv/pi_ak_94_14_ua.xlsx

1990-ті роки стали періодом важливих змін для економічної діяльності України. Після здобуття незалежності у 1991 році, країна зіштовхнулася з безліччю викликів, зокрема з необхідністю відновлення економічних зв'язків із зовнішнім світом, перебудовою старої радянської економічної системи та пошуком нових партнерів на міжнародній арені. Розвиток економічних зв'язків України в цей період відображав складний процес інтеграції в нові глобальні економічні реалії, одночасно зберігаючи тісні зв'язки з пострадянським простором.

На той момент стратегічними економічними партнерами були країни пострадянського простору. Також Україна почала будувати відносини з Європейським Союзом. У 1994 році було підписано Угоду про партнерство та співробітництво¹⁷, яка відкрила для країни нові можливості на європейських ринках.

Частка Африки в зовнішній торгівлі України залишалась відносно низькою, порівняно з іншими регіонами. На цьому етапі обсяги торгівлі з Африкою були невеликими. У 1996 році частка експорту з України до Африки склала 1.45% від усього об'єму українського експорту та пропорційно зростала до 5% у 2000 році. У період з 1996 по 2000 рік (дані до 1996 року відсутні) відбувався приріст обсягів експорту України з країнами Африки з 209,3 до 731,5 млн. дол. США та невелике коливання обсягів імпорту у межах 118,7 — 141,5 млн. дол. США¹⁸.

У період з 1991 по 2000 рік укладаються угоди про двостороннє економічне співробітництво з трьома країнами: Угода між Урядом України та Урядом Арабської Республіки Єгипет про економічне та науково-технічне співробітництво (1992 рік)¹⁹, Угода між Урядом України та Урядом Туніської

¹⁷ Угода про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_012#Text

¹⁸ Динаміка географічної структури зовнішньої торгівлі товарами
URL: https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2005/zd/zd_rik/zd_u/gz_rik_u.html

¹⁹ Угода між Урядом України та Урядом Арабської Республіки Єгипет про економічне та науково-технічне співробітництво. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/818_002#Text

Республіки про торговельно-економічне співробітництво (1993 рік) та Торговельна Угода між Урядом України та Урядом Південно-Африканської Республіки (1998 рік)²⁰.

Преамбула цих угод відображає мету їх укладання, а саме: зміцнення дружніх стосунків між країнами, збільшення інтенсивності співробітництва, розвиток торговельно-економічних взаємовідносин.

В рамках Угоди між Урядом України та Урядом Арабської Республіки Єгипет про економічне та науково-технічне співробітництво створено Міжурядову Спільну Комісію по економічному та науково-технічному співробітництву. Завданням комісії є розв'язання питань, що стосуються економічного та науково-технічного співробітництва між двома країнами. Вона скликається раз на рік, засідання проводяться по чергово в Україні та Єгипті. Це єдина країна на континенті, у якій створено Міжурядову Спільну Комісію по економічному та науково-технічному співробітництву. З початку торгівлі між Україною та країнами Африки та до сьогодні Єгипет залишається лідером по об'ємах експорту та імпорту з Україною. Таким чином, можна зробити висновок про те, наскільки стратегічно важливим економічним партнером для України є Єгипет.

Щодо економічних відносин України з Африкою загалом, на той час вони перебували на етапі становлення. Українська сторона не вважала цей регіон пріоритетним, тож економічний вектор не був направлений на розробку політики, що призвела б до направлення торговельного та інвестиційного потенціалу в Африканський регіон.

Згідно з статистикою за 2003-2006 роки торгівля з Африкою займала 3.3% від загальної зовнішньої торгівлі України. Більша частка міжнародної торгівлі була направлена на країни пострадянського простору. Хоч після Помаранчевої революції відбулася трансформація зовнішніх політичних ринків України, а саме, посилилася торгівля з країнами ОЕСР та знизилася роль колишніх країн-

²⁰ Торговельна Угода між Урядом України та Урядом Південно-Африканської Республіки. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/710_001#Text

членів РЕВ, економічне співробітництво з Африкою досі залишалося на невисокому рівні та не було пріоритетним²¹.

З 2000 по 2014 рік обсяги експорту зросли з 731,5 до 5094,7 млн. дол. США. Україна стала також більше імпортувати з Африки. Обсяг імпорту зріс з 136,4 до 679,9 млн. дол. США. Зросла також частка від усього об'єму українського експорту з 5% у 2000 році до 8% у 2013 році²².

У період з 2006 по 2012 рік укладаються угоди про двостороннє економічне співробітництво з 5 країнами: Угода між Урядом України та Урядом Республіки Гамбія про співробітництво у галузях економіки, освіти, науки і техніки²³, Угода між Урядом Республіки Екваторіальна Гвінея та Урядом України про торговельно-економічне співробітництво²⁴, Торговельна угода між Урядом України та Урядом Алжирської Народно-Демократичної Республіки²⁵, Угода між Урядом Республіки Екваторіальна Гвінея та Урядом України про торговельно-економічне співробітництво²⁶, Генеральна угода між Україною та Демократичною Республікою Конго про торговельно-економічне, науково-технічне та соціально-культурне співробітництво²⁷.

Як і угоди попередніх років ці мають на меті двосторонній розвиток і зміцнення дружніх відносин, підтримки і сприяння співробітництва в галузях економіки. Частина цих угод має на меті впровадження недискримінаційного режиму стосовно використання кількісних обмежень,

²¹ Рудольф С. Орієнтація зовнішньої торгівлі України. Журнал європейської економіки. 2007. Т. 6, № 4. С. 422–431.

²² Динаміка географічної структури зовнішньої торгівлі товарами
URL: https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2005/zd/zd_rik/zd_u/g_s_rik_u.html

²³ Угода між Урядом України та Урядом Республіки Гамбія про співробітництво у галузях економіки, освіти, науки і техніки. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/270_004#Text

²⁴ Угода між Урядом України та Урядом Республіки Екваторіальна Гвінея про торговельно-економічне співробітництво. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/226_006#Text

²⁵ Торговельна угода між Урядом України та Урядом Алжирської Народно-Демократичної Республіки. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/012_505#Text

²⁶ Угода між Урядом України та Урядом Республіки Екваторіальна Гвінея про торговельно-економічне співробітництво. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/226_006#Text

²⁷ Генеральна угода між Україною та Демократичною Республікою Конго про торговельно-економічне, науково-технічне та соціально-культурне співробітництво. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/180_003#Text

надання ліцензій. Починаючи з 2012 практика укладання подібних угод зупиняється.

Загалом, для економічного співробітництва України з Африкою, цей період характеризувався збільшенням загального товарообігу, конкурентоспроможністю України у цьому регіоні, а також закріпленням дружніх економічних відносин у нормативно-правовій базі.

Анексія та окупація РФ територій України ускладнило ведення міжнародної торгівлі загалом. Ці дії значно вплинули на економіку та торгівлю України, створивши низку проблем.

Втрата контрольованих територій призвела до втрати доступу до важливих промислових і сільськогосподарських регіонів; Україна втратила частину портів і транспортних шляхів, що спричинило труднощі для морського транспорту; стабільність, викликана окупацією та анексією територій, знизила довіру міжнародних інвесторів до України, що призвело до скорочення іноземних інвестицій, а отже і до зменшення торгівлі. Україна була змушена змінювати торговельні маршрути та зменшити свою залежність від РФ, перенаправивши експорт до інших країн.

Україна втратила 7% національного ВВП у 2014 році, 10% у 2015 році. Було втрачено 10% загальної пропускної здатності портів. У 2015 році інфляція перевищила 43%²⁸.

Це потребувало значних зусиль та адаптації до нових умов. Ці процеси призвели до зменшення обсягів Українського експорту загалом та зокрема до Африканських країн. У 2014 Україні вдалося втримати рівень експорту тільки через рекордну врожайність, що збільшила об'єми зернових і олійних культур до 36 млн т²⁹.

У порівнянні з 2014 роком помічено спад обсягів експорту на 1295 млн. дол. США у 2015 році. Далі помічається його зростання. До 2021 року рівень

²⁸ *Making Agricultural Trade Sustainable*. URL: https://sustainable-agri-trade.eu/wp-content/uploads/2023/03/February-wti_8-Mari-Carlson.pdf

²⁹ *Making Agricultural Trade Sustainable*. URL: https://sustainable-agri-trade.eu/wp-content/uploads/2023/03/February-wti_8-Mari-Carlson.pdf

експорту вдалося стабілізувати та поступово вивести на рівень 2013 року. Також продовжували зростати обсяги імпорту. З 2014 до 2021 можна побачити зростання обсягів імпорту з 679,9 до 1194.7 млн. дол. США^{30 31 32}.

Незважаючи на втрати для української економіки, торговельні відносини України з Африканським регіоном зростали. З початку ведення торговельних відносин з Африкою і до 2017 року обсяг експорту зріс майже в 24 рази. Коефіцієнт покриття Україною експортом імпорту є найвищим, у порівнянні з торгівлею з країнами пострадянського простору, ЄС та Азії. Основний обсяг агропродовольчої продукції приходився на шість країн Північної Африки. На інші 48 країн, торгівля з якими знаходиться на початковому етапі розвитку приходилося близько 18,0% імпорту з України. Основна частка українського експорту серед агропродовольчих товарів — продукти рослинного походження (кукурудза, пшениця, ріпак, соєві боби, соняшникова олія). З 2014 року агропродовольча продукція стає головним експортним товаром України. Обсяги експорту цієї продукції зросли на 104,9% за період з 2013 по 2017 рік³³.

У 2021 році обсяги експорту продовжували зростати, натомість частка імпорту знизилась. У порівнянні з 2020 роком експорт зріс на 1501.4 млн. дол. США та склав 5498.9 млн. дол. США. Імпорт зменшився на 6760.5 млн. дол. США та склав 1194.7 млн. дол. США. Найбільше імпортували Єгипет, Лівія, Алжир. Найбільше експортували в Україну — Єгипет, Лівія, Алжир, Гана та Гвінея. Країни в які не експортувались українські товари: Гвінея-Бісау, Есватіні, Західна Сахара, Лесото, Сан-Томе і Прінсіпі, Танзанія. Країни що не експортували товари в Україну: Ангола, Гамбія, Гвінея-Бісау, Есватіні,

³⁰ Динаміка географічної структури зовнішньої торгівлі товарами

URL:https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2005/zd/zd_rik/zd_u/gz_rik_u.html

³¹ Географічна структура зовнішньої торгівлі України товарами у 2020 році

URL:https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2020/zd/ztt/ztt_u/arh_ztt2020.html

³² Географічна структура зовнішньої торгівлі України товарами за 2021 рік URL:

https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/zd/ztt/ztt_u/arh_ztt2021.html

³³ Аналіз стану торгівлі агропродовольчими товарами України з країнами Африки / П. О. Антонюк, О. П. Антонюк, Т. М. Ступницька, Х. О. Баранюк // Економіка харчової промисловості. - 2019. с. 4-9

Західна Сахара, Лесото, Ліберія, Південний Судан, ан-Томе і Принсі, Танзанія³⁴.

У 2021 році Україна постачала соняшникову олію у 36 африканських країн. Українську пшеницю експортували понад половину африканських країн. Найбільші експортери української пшениці: Лівія - 48%, Еритрея - 37%, Туніс - 36%, Ефіопія - 36%, Єгипет - 29%, Мавританія - 26%, Марокко - 21% та Кенія - 17%.

Не зважаючи на те, що кукурудза є третьою за обсягами вирощування культурою на континенті, деякі країни експортують значну кількість кукурудзи з України. Серед них: Єгипет, Алжир, Туніс, Лівія та Мавританія. Найбільший експортер української агропродукції, на якого припало 42% від загальної вартості експорту став Єгипет. Основними продуктами, що Україна імпортувала з Африки у 2021 році були: какао-продукти (110 млн. дол. США), тютюнові вироби (75 млн. дол. США) цитрусові (52 млн. дол. США), кава (14 млн. дол. США), екзотичні фрукти (10 млн. дол. США)³⁵.

Лідером за обсягом експорту та імпорту залишається Єгипет. Основні позиції українського експорту в Єгипет — зернові, продукція металургійного комплексу, мінеральні продукти, продукція машинобудування, деревина та папір, продукція АПК і харчової промисловості. Більшу частину єгипетського експорту в Україну займають овочі та фрукти (50 % з них — цитрусові), нафтопродукти, азотні добрива. Станом на 2021 рік договірно-правова база між Україною та Єгиптом нараховувала 31 документ, більшість із них мають економічний характер³⁶.

Загалом, економічні відносини між Україною та Африкою з 2014 по 2022 рік можна охарактеризувати як динамічно зростаючі, але водночас складні через геополітичні виклики. Попри втрати української економіки, спричинені

³⁴ Географічна структура зовнішньої торгівлі України товарами за 2021 рік URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/zd/ztt/ztt_u/arh_ztt2021.html

³⁵ Співпраця між країнами Африки та Україною Ukraine - Kyiv School of Economics. *Київська школа економіки*. URL: <https://kse.ua/ua/the-african-countries-and-ukraine-partnership-ukraine/>

³⁶ Інтерв'ю з радником Посольства України в АРС URL: <https://bintel.org.ua/analytics/ruslan-nechay-mi-mozhemo-staviti-pered-soboyu-ambitni-zavdannya/>

анексією та війною, обсяги торгівлі з Африкою зростали, особливо в агропродовольчому секторі. Україна стала одним із ключових постачальників зернових, соняшникової олії та інших продуктів рослинного походження в африканські країни. Також зростала взаємна торгівля, де Україна імпортувала з Африки какао, цитрусові, каву та інші продукти. Важливою складовою економічної співпраці був і військовий експорт, що робив Африку одним із значущих ринків збуту української оборонної продукції.

Повномасштабна агресія РФ проти України ускладнила процес торгівлі з країнами континенту. Відповідно, обсяги експорту та імпорту почали зменшуватися. Зокрема на це вплинув незаконний вивіз Росією українського зерна, що є одним з основних товарів для експорту. У порівнянні з 2021 роком, об'єм експорту зменшився на 3422.6 млн. дол. США та склав 2076.3 млн. дол. США. Об'єм імпорту зменшився на 602.6 млн. дол. США та склав 592.1 млн. дол. США³⁷.

Загалом, через складнощі з транспортуванням зерна, викликані російською агресією, станом на 2023 рік, Україна втратила більше 3,2 мільярдів доларів у зерновому секторі. Причиною стало зростання ціни логістики, пального та добрив, закриття портів та зернових коридорів³⁸.

Об'єми торгівлі зменшилися, але, незважаючи на числові показники, рівень економічного співробітництва зріс. З'явилися нові шляхи та сфери взаємодії. Після окупації українських територій, повномасштабного вторгнення РФ та припинення економічного співробітництва з РФ та Білоруссю для української зовнішньої торгівлі почався період переорієнтації зовнішньоторговельних потоків. Відбулися зміни у виборі потенційних партнерів для торгівлі. Зокрема Африканський регіон став важливим для експорту та імпорту продукції. З одного боку, країни Африки є потенційним ринком збуту для

³⁷Географічна структура зовнішньої торгівлі України товарами за 2022 рік
URL:https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2022/zd/ztt/arh_ztt2022.html

³⁸ Ukraine's grain sector losses could top \$3.2 bln in 2023 due to war
URL:<https://www.reuters.com/markets/commodities/ukraines-grain-sector-losses-could-top-32-bln-2023-due-war-2023-10-19/>

української сільськогосподарської, будівельної та іншої продукції, з іншого – країни континенту є постачальниками продукції до України.

У 2024 році обсяги експорту та імпорту почали зростати після спаду, який почався у 2022 році. Об'єми експорту зросли на 1259.8 млн. дол. США та склав 2931.1 млн. дол. США. Об'єми імпорту також зросли. Різниця у порівнянні з 2023 роком склала 345.2 млн. дол. США. Об'єм імпорту у 2024 році – 1050.5 млн. дол. США. Країни, що найбільше експортують та імпортують товарів — Єгипет, Лівія, Алжир, Гана, Туніс³⁹.

На цей час для України розвиток економічних відносин є одним з основних пріоритетів політики україно-африканської взаємодії. Ця економічна взаємодія зосереджена не тільки на збільшенні обсягів експорту та імпорту, але й на обміні технологіями та досвідом у різних сферах, зокрема у сільськогосподарській. Також Україна готова залишатися гарантом продовольчої безпеки та посилювати економічні зв'язки⁴⁰.

Від 2022 року представники України проводять численні зустрічі з представниками Африканських країн, де обговорюють подальшу економічну взаємодію, зокрема забезпечення продовольчої безпеки для регіону; зацікавленість у залученні українських інвестицій; обміні досвідом у галузях сільського господарства; цифровізації й інновацій та інші сфери майбутньої співпраці^{41 42 43}.

Період 2022-2025 років є досить продуктивним з точки зору посилення економічної співпраці та розробки майбутнього розширення сфер взаємодії України та країн Африки. В Українській стратегії міжнародної взаємодії

³⁹ Географічна структура зовнішньої торгівлі України товарами за 2024 рік
URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2024/zd/ztt/arh_ztt2024.html

⁴⁰ Україна готова ділитися з африканськими країнами технологіями, військовим досвідом і процесами переробки – Президент – Офіційне інтернет-представництво Президента України.
URL: <https://www.president.gov.ua/news/ukrayina-gotova-dilitisya-z-afrikanskimi-krayinami-tehnologi-94645>

⁴¹ Посол України в Єгипті провів зустріч із Міністром постачання та внутрішньої торгівлі АРЕ
URL: <https://egypt.mfa.gov.ua/news/posol-ukrayini-v-yegipti-proviv-zustrich-iz-ministrom-postachannya-ta-vnutrishnoyi-torgivli-arye>

⁴² Максим Субх провів зустріч з делегацією Республіки Кенія URL: <https://mfa.gov.ua/news/maksim-subh-proviv-zustrich-z-delegaciyeyu-respubliki-keniya>

⁴³ Робочий візит спеціального представника України з питань Близького Сходу та Африки Максима Субха до Держави Лівія. URL: <https://libya.mfa.gov.ua/news/robochij-vizit-specialnogo-predstavnika-ukrayini-z-pitan-blizkogo-shodu-ta-afriki-maksima-subha-do-derzhavi-liviya>

з'явилося глибше розуміння важливості розвитку відносин з країнами Африки на фоні повномасштабного вторгнення, що призвело до переорієнтації зовнішньої політики країни. Наразі все частішими є перемовини щодо співпраці, розробки стратегій про майбутнє посилення та лібералізацію торгівлі, інвестиційні програми та обмін технологіями.

2.2. Політична сфера

У цьому підрозділі буде проаналізовано політичну складову взаємовідносин між Україною та країнами Африканського континенту, що потребує детального дослідження в умовах переорієнтації зовнішньої української політики. Основним акцентом буде вивчення зміни характеру політичної взаємодії між країнами з 1991 до 2025 року та причин, що посилюють необхідність політичної взаємодії з країнами Африки для України. Політична взаємодія охарактеризована двосторонніми політичними контактами, дипломатичними ініціативами, взаємною підтримкою.

Спочатку необхідно визначити спільні точки дотику та вигоди політичного співробітництва для усіх сторін. В останнє десятиріччя прослідковується посилення політичної взаємодії між Україною та країнами Африки, що викликано прагненням обох сторін до розширення напрямів міжнародного співробітництва.

Для України важливо заручитися підтримкою якомога більшої кількості країн з метою залучення їх ресурсного потенціалу для протистояння російської агресії та зміцнення міжнародної підтримки у питаннях територіальної цілісності.

Африканські держави, маючи значну вагу у міжнародних організаціях, таких як ООН, є важливими партнерами для України в контексті голосування за резолюції, що засуджують агресію, а також просувають принципи міжнародного права. Країни Африки мають можливість впливати на формування політичного порядку денного в ході діяльності на засадах ротації

в Раді Безпеки ООН. З 2024 по 2025 роки Алжир та Сьєрра-Леоне будуть представляти інтереси африканських країн. Країни Африки розширюють свою присутність на міжнародній політичній арені. У 2023 році Африканський союз став членом G20 у 2023 році. У 2025 році вперше в історії саміт G20 приймає африканська країна⁴⁴. На саміті G20 в Нью-Делі було прийнято рішення щодо надання Африканському Союзу повноправного членства на рівні з Європейським Союзом. Це демонструє бажання світової спільноти посилювати економічне та політичне співробітництво з африканськими країнами⁴⁵.

У контексті посилення ролі країн Африки у міжнародних відносинах, активний розвиток взаємодії стає важливим чинником для залучення африканських партнерів для підтримки у послабленні голосу РФ у міжнародних організаціях.

Для африканських країн, у свою чергу, поглиблення взаємодії з Україною відкриває нові можливості у сфері політичного діалогу, доступу до нових партнерських моделей співробітництва та диверсифікації зовнішньополітичних зв'язків.

Для оцінки динаміки політичної взаємодії між представленими акторами необхідно проаналізувати співробітництво у хронологічному порядку та визначити характер подій, що вплинули на посилення чи послаблення взаємодії.

Починаючи з 1991 року Україна наново відбудовувала політичні зв'язки з іншими державами та шукала визнання міжнародним співтовариством. На той час було необхідним визнання іншими країнами України, як суверенної, незалежної держави. РФ успадкувала вибудовану роками дипломатію між Радянським союзом та країнами Африки, тож, важливим було не тільки затвердити незалежність, але й продемонструвати новий характер внутрішньої

⁴⁴ G-20 Agrees to Give African Union Membership on Par With EU. Bloomberg.
URL:<https://www.bloomberg.com/news/articles/2023-09-07/g-20-agrees-to-give-african-union-membership-on-par-with-eu>

⁴⁵ Л. С. Хорішко. Публічна дипломатія України в країнах Африки у контексті викликів сьогодення. С. 125-126

та зовнішньої політики країни. Це відображалось у встановленні дипломатичних відносин, створенні ефективної мережі власних дипломатичних і консульських представництв, побудові двосторонніх відносин, набуття членств у провідних міжнародних організаціях⁴⁶.

Країни Африки не були стратегічними напрямками для побудови дипломатичних відносин, тому стратегії співробітництва не включали активну співпрацю з африканським континентом. Більша увага була направлена до східних (РФ) та західних (США, ВБ) партнерів, тому африканський вектор залишався без особливої уваги.

Постанова ВРУ «Про основні напрями зовнішньої політики України» від 2 липня 1993 року не визначала окремо характеру відносин з країнами Африки чи африканським регіоном, групуючи його з державами Азії, Латинської Америки та Азіатсько-Тихоокеанського регіону, що вказує на низьку пріоритетність цього регіону на момент початку 1990-х років. Доцільність двосторонніх відносин розглядалася виключно з тими країнами цих регіонів, що «відіграють помітну роль у світовій та регіональній політиці, мають високий рівень економічного розвитку та розташовані у стратегічно важливих для Української держави регіонах».

Для африканського регіону такою країною було визначено Південно-африканську республіку. Стратегічність співробітництва саме з ПАР визначалася наявністю потужних джерел інвестицій в українську національну економіку та можливістю сприяння, можливістю впровадження сучасних технологій, необхідних для прискореного вирішення економічних та соціальних проблем України. Також у постанові визначено бажаний результат розбудови відносин з Африкою: диверсифікація міжнародних зв'язків України, яка сприятиме утвердженню економічної незалежності, зміцненню її позиції в світі⁴⁷.

⁴⁶ Дурман, О. Л. Розвиток зовнішньої політики та становлення зовнішньополітичних структур України: історичний аспект / О. Л. Дурман // Держава та регіони. Серія: Державне управління. – 2019. – № 4 (68). – С. 26

⁴⁷ Про Основні напрями зовнішньої політики України. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3360-12#Text>

Період 1991-1994 років україно-африканської взаємодії характеризується встановленням дипломатичних відносин. Протягом цих років майже всі країни Африки визнали незалежність України. За цей період було проведено два візити до Африканських країн. У 1992 році Президент України Л. М. Кравчука відвідав Єгипет⁴⁸, у 1993 році було здійснено візит до Тунісу⁴⁹. У цей час укладались Ноти та Комюніке щодо встановлення дипломатичних відносин⁵⁰.

З 1998 до 2004 року україно-африканські почали розвиватися найактивніше з початку налагодження відносин. Під час перебування на посаді президента Л. Кучми було встановлено дипломатичні відносини з країнами, з якими МЗС ще не встановило контакти. Протягом 1998-2004 року відкривалось 7 нових посольств: у Алжирі, Лівії, Нігерія, Марокко, Ефіопія, Кенія, Ангола.

Натомість при встановленні дипломатичних контактів ставився непропорційний акцент на країнах півночі Африки, що обумовлювалося високим обсягом товарообігу, а саме експорту на континент продукції машинобудівної промисловості, металів, тютюну, та продуктів агропромисловості⁵¹.

2008 - 2009 роки супроводжувалися сповільненням активного зацікавлення України у розвитку відносин з Африкою. Причиною стала криза українського бізнесу. На той момент перевага надавалась ринкам колишнього радянського простору. Через нерозуміння ринку Африки український бізнес не ризикував укладати додатковий капітал у цей регіон. Як результат, відбулося зниження пріоритетності африканських країн для розбудови українських міжнародних політичних відносин у цьому векторі⁵².

⁴⁸ Політичні відносини між Україною та Єгиптом. Посольство України в Арабській Республіці Єгипет. URL: <https://egypt.mfa.gov.ua/spivrobitnictvo/412-ukraine-egypt-relations>

⁴⁹ Політичні відносини між Україною і Тунісом. Посольство України в Туніській Республіці. URL: <https://tunis.mfa.gov.ua/spivrobitnictvo/561-politichni-vidnosini-mizh-ukrajinoju-i-tunisom>

⁵⁰ Міністерство закордонних справ. URL: <https://mfa.gov.ua/dvostoronnye-spivrobitnictvo/5-td>

⁵¹ Н. Чабата. Розвиток та проблематика зовнішньої політики України в Африці у контексті російсько-української війни. с. 78

⁵² Н. Чабата. Розвиток та проблематика зовнішньої політики України в Африці у контексті російсько-української війни. с. 78

Цей період супроводжувався скороченнями витрат в усіх сферах взаємодії з країнами континенту. У випадку ще більшого зростання долара, для скорочення витрат планувалися закриття українських посольств у Анголі, Габоні, та Гвінеї-Бісау. Вибір саме цих країн пояснювався «відсутністю серйозних інтересів до України»⁵³. Незважаючи на наміри, закриття посольств у цих країнах все ж таки не відбулося.

У Стратегії міжнародного співробітництва Голодержслужби України на 2009 - 2011 роки, у якій зазначено основні напрямки міжнародної політики України не згадувалося про африканський напрямок. Виходячи з цього можна зробити висновок про те, що африканський напрямок досі був не в пріоритеті для розвитку міжнародних відносин України на той час.

Початкова фаза російської агресії у вигляді гібридної війни у 2014 не одразу викликала посилення статусу африканських країн як таких, що є пріоритетними для співробітництва. Натомість, криза східного вектора зовнішньої політики України заклала фундамент для переорієнтації напрямів міжнародної співпраці України та сприяла активізації відносин з африканськими державами, як з економічними та політичними партнерами.

З початку президентства В. Зеленського співробітництво з країнами африки набуває найбільших масштабів з моменту здобуття Україною незалежності. Основним аргументом посилення політичного співробітництва було розростання російського впливу на континенті.

Починаючи з 2021 року африканський напрямок є одним з пріоритетних для України, тобто таким, на який спрямовано та зосереджено зусилля й котрий має особливу значущість, якщо порівнювати з іншими⁵⁴.

Пріоритетність африканського напрямку визначив міністр закордонних справ України Дмитро Кулеба у своїй заяві, щодо планів роботи Міністерства закордонних справ та українських дипломатів на 2021 рік, заявивши, що

⁵³ Україна може почати закривати посольства. Українська правда. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2009/10/9/4232510/index.amp>

⁵⁴ Мішин. О. Африка як пріоритетний напрям зовнішньої політики України. с. 652

Африка є одним із семи пріоритетних завдань роботи МЗС, обґрунтовуючи вигодою для українського бізнесу, держави та громадян⁵⁵.

Пріоритетність африканського напрямку закріплено також у стратегії національної безпеки України до 2030 року: "Україна розвиватиме взаємовигідне економічне співробітництво з провідними державами Азії, Близького Сходу, Африки та Південної Америки", зокрема через посилення російського впливу в регіоні: «Росія використовує Чорноморсько-Каспійський регіон, окупований Крим як «міст» на Балкани, у Середземномор'я, на Близький Схід і у Північну Африку»⁵⁶.

Стратегія зовнішньополітичної діяльності України від 2021 року приділяє значно більше уваги африканському континенту, ніж попередні стратегії, які майже не розглядають пріоритетність цього регіону. Стратегія визнає проблематику недостатньої присутності України в Африці та визначає за необхідне вироблення нових підходів до розбудови відносин з державами цього регіону. Основними кроками розвитку співробітництва визначається забезпечення подальшого розвитку та поглиблення політичного, торговельно-економічного, гуманітарного та військово-технічного співробітництва з державами Африки. Основною метою розвитку співробітництва є консолідація у питанні протидії агресії РФ та позиції щодо невизнання спроби анексії Криму⁵⁷.

Міністр закордонних справ Дмитро Кулеба, під час інтерв'ю Agence France-Presse, розповів про важливість звільнення Африки від російського контролю. Він заявив що Росія та Україна мають різні підходи до взаємодії з Африканським континентом. Якщо українська сторона використовує дипломатію, то РФ «примус, підкуп і страх». «Ми не хочемо бути Росією.

⁵⁵ Кулеба розповів про 7 пріоритетів української дипломатії на наступний рік / Європейська правда. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2020/12/24/7117978/>

⁵⁶ Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року "Про Стратегію національної безпеки України": Указ Президента України № 392/20 / Офіційне інтернет-представництво Президента України URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037>

⁵⁷ Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30 липня 2021 року "Про Стратегію зовнішньополітичної діяльності України". Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/448/2021#Text>

Наша стратегія полягає не в тому, щоб замінити РФ, а в тому, щоб звільнити Африку від російської «хватки»,—заявив Д. Кулеба⁵⁸.

У цьому періоді почала зростати дипломатична присутність України на континенті. Наразі українські посольства функціонують у 20 країнах Африки. Половина з них була відкрита у 2023-2024 роках (Гана, Мозамбік, Республіка Конго, Кот-д'Івуар, Ботсвана, Конго, Мавританія, Руанда, Танзанія)⁵⁹. Інші посольства були відкриті протягом 1993-2012 років.

У 2023 році президент України В.О. Зеленський провів перемовини з понад 20 лідерами Африканських країн. Також у своїй заяві під час спілкування з африканськими журналістами президент заявив, що готовий до проведення саміту «Україно-Африканський союз», що може бути проведений у будь-якій з країн Африканського континенту: «Головна мета, щоб ми всі зробили максимум, щоб домогтися стабільності у світі і щоб домогтися миру на території нашої держави. І поставити питання не тільки в Росії, а цією війною і завершенням цієї війни поставити на місце будь-якого агресора з будь-якими колоніальними амбіціями на майбутнє». В. Зеленський зробив наголос на тому, що Україні важливо посилити відносини з десятками країн Африки: «Особлива увага — тим регіонам та континентам, де наші інтереси поки що представлені менше, ніж нам необхідно для блага України й нашого захисту від агресій Росії. Зокрема це Африка»⁶⁰.

З 2021 року відбулося більше візитів представників до Африки, ніж за всю історію україно-африканських відносин. За цей Д. Кулеба відвідав 11 країн континенту у рамках турне країнами Африки.

Під час першого, у жовтні 2022 року, він відвідав Ліберію та Сенегал. «Я дуже задоволений поїздкою. По-перше, ми самі набагато краще почали розуміти нюанси африканської політики, ситуації і можливості для України в

⁵⁸ Кулеба: Стратегія України - звільнити Африку від російського контролю
URL: https://lb.ua/world/2023/08/17/570507_kuleba_strategiya_ukraini.html

⁵⁹ Україна останнім часом відкрила 10 нових посольств у країнах Африки. Радіо Свобода.
URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-zelensky-ukraina-posolstva-afryka/32963293.html>

⁶⁰ Зеленський пропонує провести саміт "Україно-Африканський Союз" і готовий приїхати в будь-яку країну Африки. URL: <https://interfax.com.ua/news/general/947900.html>

Африці. По-друге, буквально на очах змінювалися погляди наших африканських колег на низку питань, тому що російська пропаганда працювала і працює в Африці доволі потужно, — заявив Кулеба⁶¹.

Під час турне він домовився про візити до України президента Сенегал і міністра закордонних справ Кот-д'Івуару, рішення про відкриття посольства України в Гані та розробку подальшого плану співробітництва⁶².

Під час другого турне у травні 2023 року він відвідав Марокко, Ефіопію, Руанді, Мозамбік та Нігерію⁶³. Він підкреслив, що попередні три десятиліття африканська політика України розвивалася за інерцією з радянських часів, таким часом поступово контакт між Україною та Африкою почав слабшати. Зараз відбувається відновлення цих відносин.

Наразі Дмитро Кулеба зазначає, що відносини між Україною та Африкою є позитивними: «Країни Африки готові до повернення України в усіх сенсах. До того, щоб більше африканських студентів навчалися в Україні, що вигідно нашим навчальним закладам і збільшує м'яку силу нашої держави; готові до збільшення обсягів торгівлі; готові до нового розвитку туризму після війни»⁶⁴. Натомість ситуація є не такою позитивною. Вплив РФ на континенті є досить потужним та наразі існує значна частина країн, які готові до співробітництва з російською владою.

Міністр закордонних справ зазначає, що африканські партнери вірять у перемогу України у російсько-українській війні та посиляється на згадку африканського народу про їх боротьбу за свободу: «Колись вони боролися за свою свободу та незалежність і ніхто в них не вірив. Але вони боролися за

⁶¹ Кулеба розповів про результати африканського турне. URL:<https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/3595848-kuleba-rozpoviv-pro-rezultati-afrikanskogo-turne.html>

⁶² Кулеба розповів про результати африканського турне. URL:<https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/3595848-kuleba-rozpoviv-pro-rezultati-afrikanskogo-turne.html>

⁶³ Дмитро Кулеба підбив підсумки другого африканського турне: африканські партнери готові до повернення України на континент URL:<https://mfa.gov.ua/news/dmitro-kuleba-pidbiv-pidsumki-drugogo-afrikanskogo-turne-afrikanski-partneri-gotovi-do-povernennya-ukrayini-na-kontinent>

⁶⁴ Дмитро Кулеба підбив підсумки другого африканського турне: африканські партнери готові до повернення України на континент URL:<https://mfa.gov.ua/news/dmitro-kuleba-pidbiv-pidsumki-drugogo-afrikanskogo-turne-afrikanski-partneri-gotovi-do-povernennya-ukrayini-na-kontinent>

правдиву, священну справу, за свою землю і тому вони перемогли. Саме тому і ми зрештою переможемо»⁶⁵.

Під свого третього турне країнами Африки у липні 2023 року Кулеба відвідав Екваторіальну Гвінею, Ліберію. Причиною турне стало загострення глобальної продовольчої кризи після виходу з Чорноморських зернової ініціативи». Ціллю візиту до Екваторіальної Гвінеї були переговори щодо розвитку двосторонніх відносин, збільшення обсягів торгівлі, забезпечення продовольчої безпеки в Африці, підтримки Формули миру Президента Володимира Зеленського⁶⁶. Щодо Ліберії, серед подій, запланованих там, були перемовини з керівництвом Ліберії щодо забезпечення експорту українських зернових в Африку, підтримки Формули миру Президента Володимира Зеленського та розвитку двосторонньої співпраці⁶⁷.

Підсумовуючи, політичні відносини між Україною та країнами Африки пройшли значну трансформацію від формального визнання до активної багатовекторної взаємодії. Україна почала визначати африканський вектор зовнішньої політики як пріоритетний тільки у 2021 році, коли загострилась проблема російської присутності у регіоні, а представництво Африки у міжнародній політиці посилювалося. До цього пріоритетність африканського напрямку не була закріплена у стратегіях міжнародного співробітництва. За останні п'ять років відбувся якісний зсув у політичній взаємодії з країнами континенту. Це знаходить відображення у розширенні дипломатичної присутності, збільшення кількості двосторонніх контактів та прагненні до створення нових форматів політичного діалогу.

2.3. Військова сфера

⁶⁵ Дмитро Кулеба підбив підсумки другого африканського турне: африканські партнери готові до повернення України на континент URL:<https://mfa.gov.ua/news/dmitro-kuleba-pidbiv-pidsumki-drugogo-afrikanskogo-tur-ne-afrikanski-partneri-gotovi-do-povernennya-ukrayini-na-kontinent>

⁶⁶ Дмитро Кулеба розпочинає третє турне країнами Африки URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/dmytro-kuleba-rozpochynaie-tretie-tur-ne-krainamy-afryky>

⁶⁷ Візит Дмитра Кулеби до Ліберії URL:<https://mfa.gov.ua/events/vizit-dmitra-kulebi-do-liberiyi>

У цьому підрозділі буде проаналізовано характер україно-африканського співробітництва у військовій сфері. Буде розглянуто основні напрямки військової взаємодії між сторонами: нормативно-правова база військової співпраці, торгівля зброєю, надання військової допомоги, участь у миротворчих місіях, а також вплив сучасних геополітичних викликів на темпи та характер військової співпраці.

Нормативно-правове регулювання військового співробітництва регулюються угодами про військово-технічне співробітництво з кількома країнами Африки. Угоди мають більш формальний статус та є радше частиною дипломатичного співробітництва, а не обов'язковою нормою для ведення військової співпраці. Угоди укладено з М'янмою⁶⁸, ПАР⁶⁹, та Екваторіальною Гвінеєю⁷⁰. В угодах зазначено, що за бажанням сторін вони можуть здійснювати закупівлю зброї, допомагати у забезпеченні її експлуатації та обслуговування, обмін спеціалістами та досвідом.

Одним з видів співпраці у цій сфері є експорт української зброї до країн континенту. Вибір ринків для експорту української має нехаотичний характер. Українська сторона несе відповідальність перед міжнародною європейською, західною спільнотою та зберігає статус країни, що не підтримує розпалювання військових конфліктів та боротьбу авторитарних лідерів з місцевими жителями. З цієї причини зброя направляється в місця конфліктів проросійських повстанців з легітимною владою країн.

Щодо масштабів торгівлі військовим озброєнням, до повномасштабного вторгнення країни Африки були одним із найбільших ринків збуту української військової продукції. З 2014 року Україна постачала зброю до Нігерії, Ефіопії, Чаду, Алжиру, Південного Судану, Демократичної Республіки Конго, Уганди.

⁶⁸ Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Союз М'янма про військово-технічне співробітництво. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/104_001-18#Text

⁶⁹ Угода між Урядом України та Урядом Південно-Африканської Республіки про військово-технічне співробітництво. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/710_008#Text

⁷⁰ Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Екваторіальна Гвінея про військово-технічне співробітництво. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/226_005#Text

Серед озброєння, що експортувалося Україною до Африки були: бойові танки, бойові броньовані машини, Артилерійські системи великого калібру, бойові вертольоти, бойові літаки, ракети і ракетні пускові установки, важкі кулемети, легкі кулемети, переносні протитанкові керовані реактивні снаряди та ракетні комплекси⁷¹.

Експорт української зброї, лідером за обсягами купівлі якої була Африка, припинився у 2022 році, у зв'язку з повномасштабним вторгненням і припиненням вивезення української зброї за кордон. Натомість лідери Африканських країн заявили про зацікавлення встановлення на своїй території виробництво української зброї⁷².

З 1996 року Україна почала брати участь у миротворчих місіях ООН на території Африки. У 1996 - 1999 роках Україна брала участь у місії ООН в Анголі під час громадянської війни в країні відновлення інженерної інфраструктури в зонах відповідальності (відновлення шляхів, наведення мостів та понтонно-мостових переправ)⁷³.

У 2001 - 2004 роках Україна брала участь у місії ООН у Сьєрра-Леоне під час збройного конфлікту між силами центрального уряду та Об'єднанням революційного фронту. Завдання України мали невійськовий характер, як і загалом в усіх інших випадках участі в місіях ООН: перевезення персоналу місії та високоповажних осіб, перевезення вантажів, медичне транспортування, евакуація поранених, польоти спостереження, повітряне супроводження переміщення військ⁷⁴.

У 2004 році почалась третя місія України під егідою ООН у Африці. Місія у Ліберії була найдовшою з усіх місій у Африці у яких брала участь Україна. Вона тривала з 2004 до 2018 року. Також під час цього періоду спостерігалася

⁷¹ Державна служба експортного контролю України. Обсяги міжнародних передач озброєнь
URL:<https://www.dsecu.gov.ua/ua/category?slug=eksportnyy-kontrol%27%2Fobsiagy-peredach-ozbrojen>

⁷² Interfax-Ukraine. Африка зацікавлена в розміщенні на своїй території виробництва української зброї - очільник МЗС України.. URL: <https://interfax.com.ua/news/general/938146.html>

⁷³ Історія миротворчої діяльності Збройних Сил України. Міністерство оборони України.
URL:<https://www.mil.gov.ua/diyalnist/mirotvorchist/istoriya-mirotvorchoi-diyalnosti-zbrojnii-sil-ukraini.html>

⁷⁴ Історія миротворчої діяльності Збройних Сил України. Міністерство оборони України.
URL:<https://www.mil.gov.ua/diyalnist/mirotvorchist/istoriya-mirotvorchoi-diyalnosti-zbrojnii-sil-ukraini.html>

найбільша кількість контингенту — 301 особа. Основними завданнями були: спостереження за дотриманням сторонами конфлікту угоди про припинення вогню; контроль за дотриманням прав людини; сприяння процесу роззброєння, демобілізації, реінтеграції та репатріації усіх учасників збройних формувань; забезпечення безпеки ключових урядових об'єктів; участь у реформуванні Збройних Сил та поліції Ліберії; забезпечення безпеки персоналу ООН та інших міжнародних організацій, захист цивільних осіб⁷⁵.

Пізніше, у 2005 році Україна приєдналася до місії ООН у Судані, що сприяла вирішенню міжетнічного конфлікту та тривала до 2011 року. Основною метою був нагляд за виконанням мирної угоди, підписаної між Урядом Судану та Народним Рухом/Армією Визволення Судану, а також надання гуманітарної допомоги та сприяння захисту прав людини⁷⁶

У 2000-2008 роках Україна брала участь у місії ООН з врегулювання конфлікту на території Ефіопії та Еритреї. У межах місії Україна виконувала досить широке коло обов'язків: проведення операції з підтримання миру і безпеки в межах створеної Тимчасової зони безпеки; спостереження в межах ТЗБ патрулюванням та встановленими контрольними постами; розслідування випадків порушення кордонів ТЗБ озброєними військовослужбовцями, підрозділами, розслідування випадків відкриття вогню, протиправних дій відносно цивільного населення обома сторонами; інспектування місць розташування міліцейських/поліцейських підрозділів; забезпечення маркування кордонів ТЗБ на місцевості; забезпечення безпеки проведення зустрічей Військового координаційного комітету (якщо зустріч відбувається в межах ТЗБ); надання допомоги створеній у Женеві Прикордонній комісії з питань врегулювання кризи щодо визначення кордонів між Еритреєю та Ефіопією; у взаємодії з міжнародними гуманітарними організаціями сприяння поверненню на свої місця біженців та переміщених осіб.

⁷⁵ Історія миротворчої діяльності Збройних Сил України. Міністерство оборони України.

URL:<https://www.mil.gov.ua/diyalnist/mirotvorchist/istoriya-mirotvorchoi-diyalnosti-zbrojnii-sil-ukraini.html>

⁷⁶ Історія миротворчої діяльності Збройних Сил України. Міністерство оборони України.

URL:<https://www.mil.gov.ua/diyalnist/mirotvorchist/istoriya-mirotvorchoi-diyalnosti-zbrojnii-sil-ukraini.html>

У 2010 році Україна почала брати участь у місіях ООН під час етнічних конфліктів у Кот-д'Івуарі. Загалом налічувалося 3 хвили місій (листопад 2010 р. — грудень 2011 р.; серпень 2013 р. — лютий 2016 р.; травень 2014 р. — квітень 2017 р.) Основні завдання, що виконувала Україна: підтримка у виконанні програми роззброєння, демобілізації та реінтеграції; захист персоналу ООН, об'єктів та цивільного населення; підтримка діяльності по наданню гуманітарної допомоги та допомоги в захисті прав людини⁷⁷.

З 2023 року Україна почала брати участь у військовому конфлікті в Судані. На відміну від миротворчих операцій ООН, у яких Україна брала участь до того, де військові країни виконували гуманітарні місії з моніторингу з виконання перемир'я, захисту громадського населення, транспортування, під час виконання місій в Судані Українські військові виконували розвідкові та бойові операції проти повстанців та російських найманців у столиці Хартума⁷⁸.

Щодо військової допомоги від африканських держав, надання зброї Україні майже відсутнє, що підтверджує неготовність цих країн до активної відкритої підтримки України та допомозі у боротьбі з російською агресією. Під час російсько-української війни, починаючи з 2014 року лише Марокко здійснило одноразову військову допомогу. На прохання США Марокко надало запчастини для танків Т-72, що у 1999-2001 роках купувалися у Білорусі⁷⁹. Сама країна ж уникає відкритих заяв щодо російсько-української війни та утримується від голосувань за резолюції, що засуджують російську агресію.

Підсумовуючи, більша частина військового співробітництва ініціюється українською стороною. Через більші військові потужності Україна здійснює

⁷⁷ Історія миротворчої діяльності Збройних Сил України. Міністерство оборони України. URL:<https://www.mil.gov.ua/diyalnist/mirotvorchist/istoriya-mirotvorchoi-diyalnosti-zbrojnii-sil-ukraini.html>

⁷⁸ Українські спецпризначенці воюють у Судані проти повстанців та російських угруповань, – WSJ URL:https://lb.ua/world/2024/03/06/602006_ukrainski_spetspriznachentsi_voyuyut.html

⁷⁹ Марокко першою із держав Африки надасть допомогу Україні - ЗМІ. УКРІНФОРМ. URL:<https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3631487-marokko-persou-iz-derzav-afriki-nadast-vijskovu-dopomogu-ukraini-zmi.html>

поставки зброї на континент, бере участь у миротворчих місіях під час військових конфліктів. Важливим для України є протидія російській агресії на континенті, військові країни беруть участь у військових операціях проти російських найманців.

РОЗДІЛ 3. СТРАТЕГІЇ ТА ВИКЛИКИ МАЙБУТНЬОЇ СПІВПРАЦІ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА КРАЇНАМИ АФРИКИ

3.1. Потенційні напрямки розвитку співпраці

Попередньо було проаналізовано причини посилення співробітництва України та країн Африки, основні сфери та динаміку їх взаємодії. Метою цього підрозділу є аналіз перспектив взаємодії між цими акторами, огляд очікувань України, щодо майбутньої співпраці, пошук формування нових взаємовигідних партнерств.

Беручи до уваги політичні цілі у взаємодії з країнами Африки для України пріоритетною метою посилення україно-африканської співпраці продовжує бути солідарність, підтримка та допомога зі сторони країн Африки у боротьбі з російською агресією на території України.

Не зважаючи на прагнення до співробітництва, розробляється недостатньо документів, зокрема стратегій співробітництва, що б керували взаємодію з державами Африки в усіх можливих сферах, давали розуміння щодо цілей співпраці та, як наслідок, дозволяли б проаналізувати якість їх виконання та уможлиблювали пошук виправлення недоліків.

Для України важливо дипломатичним чином налагодити, або посилити дружні й рівноправні двосторонні й багатосторонні відносини з країнами Африки без посередників.

Документом, що передає цілі майбутньої співпраці України та країн Африки є «Комунікаційна стратегія Україна-країни Африки», яку розробив Департамент публічної дипломатії та комунікації МЗС України за дорученням міністра закордонних справ Дмитра Кулеби у 2023 році та яка має дипломатичним шляхом посилити прихильність країн Африки до України. Для цього застосовуються комунікаційні підходи на основі системності, гнучкості та адаптивності, які є особливими для кожної країни Африки. У

преамбулі комунікаційної стратегії зазначено : “Ми не розглядаємо Африку як монолітне ціле, а радше як яскраве панно із 54 суверенних держав, кожна з яких являє собою унікальний сплав політичної, економічної, культурної та релігійної ідентичностей”.

Основне завдання Комунікаційної стратегії, яка буде діяти до кінця 2026 року — проаналізувати рівень співпраці між країнами наразі та знайти підходи для посилення взаємодії з кожною країною, щоб зміцнити зв'язки та розширювати свою присутність на континенті. Основними країнами для посилення співпраці є такі, що мають великий торгово-економічний потенціал та вже активно співпрацюють з Україною у торговельній галузі; мають найбільший політичний вплив у регіональній чи глобальній політиці та йдуть шляхом демократичних перетворень; беруть активну участь у регіональних і світових міжнародних організаціях; протидіють природним та техногенним катастрофам; зацікавлені в боротьбі з тероризмом, екстремістською діяльністю; мають силу голосу на континенті та можуть сприяти ефективній комунікаційній діяльності України через місцеві ЗМІ.

Більша частина методів комунікації направлена на посилення підтримки України. Країни, що наразі стикаються із гуманітарними викликами й отримують допомогу від України, згідно з комунікаційною стратегією, є важливими акторами для солідаризації та надання зворотної підтримки для України⁸⁰.

У комунікаційній стратегії не вказується конкретний список пріоритетних країн, очікуючи, що протягом трьох років дії стратегії ситуація у динамічному міжнародному середовищі буде змінюватися.

Стратегія комунікації розрахована не тільки на представників влади країн Африки. Вона також охоплює широке коло цільової аудиторії, зокрема представників урядів, міжнародних організацій, лідерів громадянського

⁸⁰ Комунікаційна стратегія Україна-держави Африки. МЗС України.
URL:<https://mfa.gov.ua/storage/app/sites/1/strategiya-afrika-1.pdf>

суспільства, медіа та бізнесу, а також політично активним громадянам, що формують громадську думку в країнах Африки.

Сама стратегія пропагує формування певного уявлення про Україну у Африканських країн з метою її подальшої підтримки та засудження російської агресії. Очікується, що до 2027 року аудиторія країн Африки, на яку направлена комунікаційна стратегія, буде:

- мати уявлення про Україну як про вільну суверенну державу зі своєю унікальною історією, культурою та потужними збройними силами;
- вважати, що: зміцнення двосторонніх торгово-економічних, дипломатичних, політичних, відносин з Україною є взаємовигідним, а Україна поважає країни Африки, розуміє їх інтереси і потреби;
- усвідомлювати руйнівні наслідки російської збройної агресії: для України (воєнні злочини, геноцид, гуманітарна катастрофа), а також зможе проводити паралелі з власним постколоніальним досвідом та для країн Африки (продовольчий шантаж, інфляція, відсутність у діях Росії «доданої вартості» для забезпечення економічного розвитку країн Африки, діяльність приватних військових компаній, пропаганда державних переворотів, розпалювання міжрелігійної ворожнечі, радикалізація, незаконна експлуатація ресурсів, політико-економічна стагнація та ін.);
- розуміти складність викликів, із якими Україна стикається в країнах Африки;
- бути поінформованою про зовнішньополітичні ініціативи України та підтримувати їх.

Сама стратегія не описує конкретні кроки для виконання її цілей, вказує інструменти оцінки та моніторингу, але не дає чітких бажаних показників для оцінки її виконання. У стратегії описана спроможність роботи органів для її виконання. Зокрема планування відкриття нових посольств для її виконання, що було зроблено у 2023-2024 роках.

Щодо подальшого розвитку дипломатичних ініціатив, у 2023 році В. Зеленський заявив про готовність вести діалог з країнами Африки у новому

форматі та запропонував провести саміт Україна-Африканський союз. З того часу українська дипломатія активно працює над реалізацією цієї ініціативи, однак саміт ще не відбувся. Міністр закордонних справ Д. Кулеба підтвердив, що ідея саміту залишається в порядку денному, а також ведеться робота над його організацією: «Це все ще в нашому порядку денному. Ми працюємо над цим. Я справді вважаю, що ми працюємо над тим, щоб підняти відносини з Африканським Союзом на вищий рівень», – сказав він, додавши, що вони запропонували Комісії Африканського Союзу підписати відповідний документ, і цей документ все ще розглядається⁸¹.

Досі залишаються країни, що через побоювання втратити рівень тісного співробітництва з РФ не готові відкрито висловити підтримку Україні та зберігають нейтралітет. «Наших прагнень недостатньо для проведення саміту лише тому, що цього хоче Україна – нам потрібна достатня кількість африканських країн, щоб зібратися разом в одному місці»⁸² – Д. Кулеба. Успіх цієї ініціативи може залежати від здатності української дипломатії подолати існуючі виклики та ефективно взаємодіяти з африканськими партнерами.

Україна продовжує проводити дипломатичну роботу, спрямовану на зміцнення довіри у країн Африки для посилення міжнародної підтримки. У квітні 2025 року було здійснено перший візит В. Зеленського до Африки. Президент відвідав Південно-африканську республіку для переговорів з президентом Сирілом Рамафосою щодо двосторонньої співпраці у питанні припинення війни Росії в Україні⁸³. О. Гарань зазначає, що цей візит спрямований на посилення лояльності країн Африки до України та напряду впливає на майбутнє покращення відносин між країнами. ПАР, як найбільша економіка Африки, що здійснює великий вплив на позицію африканських країн безпосередньо впливає на сприйняття України на континенті. ПАР є

⁸¹ Ukraine-Africa Summit still on the agenda. Guardiansun.

URL:<https://guardiansun.co.bw/news/international/ukraine-africa-summit-still-on-the-agenda>

⁸² Ukraine-Africa Summit still on the agenda. Guardiansun.

URL:<https://guardiansun.co.bw/news/international/ukraine-africa-summit-still-on-the-agenda>

⁸³ Ukraine's Zelenskiy lands in South Africa for talks on ties, peace efforts. Reuters.

URL:<https://www.reuters.com/world/ukraines-zelenskiy-lands-south-africa-talks-ties-peace-efforts-2025-04-24/>

важливим партнером для України через очолення нею G20 у цьому році, що створює можливість запрошення України до саміту. Одна з цілей посилення дипломатичного співробітництва з ПАР наразі — послаблення лояльності до РФ та, як наслідок, голосування за резолюції проти російської агресії та поширення цієї позиції на усі країни континенту⁸⁴.

З інших кроків для посилення майбутньої взаємодії планується проведення обміну студентами. Такі освітні ініціативи є хорошим інструментом м'якої сили, що допомагають сформувати знання про Україну у молоді країн Африки та сприяє налагодженню неформальних каналів комунікації між країн сприяє налагодженню неформальних каналів комунікації між країнами. Кілька українських університетів розглядають можливості та перспективи співробітництва з університетами Африки.

У Київському національному університеті імені Тараса Шевченка у березні 2025 відбулася зустріч з послом Південно-Африканської республіки на якій обговорювався розвиток африканського вектора у КНУ. ПАР також бачить перспективи у подібних освітніх ініціативах: «Ми бачимо великі перспективи для розвитку співпраці в галузі освіти та науки. Спільні академічні ініціативи та дослідницькі проекти мають великий потенціал для зміцнення наших відносин і створення нових можливостей для освітян і науковців з обох країн», – зазначив пан Посол. Під час зустрічі обговорювалося як створення факультетів африканістики на базі університету з обміном академічним персоналом та запрошеними професорами з африканськими університетами так і перспективи залучення африканських студентів для навчання в КНУ. Планується відкриття Центру африканських студій, який буде досліджувати географію, економіку, історію, політику та міжнародні відносини країн Африки, а також дворічної магістерської програми «Африканські студії» на базі Географічного факультету⁸⁵.

⁸⁴ О. Гарань про візит В. Зеленського до ПАР. Телеканал прямиий.
URL:<https://www.youtube.com/watch?v=UWi6mbkMfJk>

⁸⁵ КНУ та Південна Африка: шлях до нових освітніх та наукових ініціатив. URL:<https://knu.ua/news/13535>

У Тернопільському Західноукраїнському Національному Університеті вже навчаються студенти з африканських країн, а також діє Центр сходознавства та африканістики, що здійснює координацію досліджень у сфері сходознавства та африканістики, організовує спільні освітні і культурні програми для українських та іноземних студентів⁸⁶.

Також Міністерство агрополітики розробляє можливість навчання африканських студентів у аграрних вишах. Маючи наміри переходу від статусу постачальника продовольства до постачальника технологій у сфері сільського господарства, Україна готова навчати африканських студентів у профільних вишах для забезпечення розвитку агросектору у всіх можливих напрямках. За словами заступниці міністра аграрної політики та продовольства О. Осьмачко, українські навчальні заклади можуть проводити навчання більш ніж 1 млн іноземних студентів⁸⁷.

Розглядаючи перспективи зростання рівня співробітництва у економічній сфері, враховуючи попередню позитивну динаміку зростання обсягів експорту та імпорту між країнами⁸⁸, очікується продовження зростання обсягів торгівлі.

На початку 2025 року розпочався розгляд питання створення зони вільної торгівлі між Україною та деякими африканськими країнами. Метою створення зони вільної торгівлі є збільшення обсягів торгівлі агропродукцією та розширення експорту інших товарів. Наразі цю ініціативу підтримав Єгипет⁸⁹.

Тож, можна сказати про подальшу лібералізацію торгівлі між Україною та Африканським союзом. Кроки, що розробляються наразі можуть знизити тарифи, збільшити обсяги імпорту та експорту між країнами, спростити ведення Україною міжнародної торгівлі.

⁸⁶ Центр сходознавства та африканістики. URL: <https://www.wunu.edu.ua/center-sa/>

⁸⁷ Україна готова навчати африканських студентів в аграрних вишах - Мінагрополітики, Interfax. URL: <https://interfax.com.ua/news/economic/1022821.html>

⁸⁸ Географічна структура зовнішньої торгівлі України товарами за 2024 рік URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2024/zd/ztt/arh_ztt2024.html

⁸⁹ Віталій Коваль: Фінансові механізми – ключ до активізації аграрної торгівлі з Єгиптом URL: <https://minagro.gov.ua/news/vitalii-koval-finansovi-mekhanizmy-kliuch-do-aktyvizatsii-ahrarnoi-torhivli-z-iehyptom>

Подальша бажана економічна стратегія взаємодії України та Африки закріплена у «Комунікаційній стратегії Україна-Держави Африки», згідно з якою, Україні необхідно закріпити сприйняття себе, як надійного економічного партнера та продемонструвати потенціал сільського господарства, промисловості та інвестиційних можливостей. Пріоритетом є країни, що вже є учасниками двосторонньої торгівлі та мають великий торгово-економічний потенціал⁹⁰.

Також плануються розвиток у сфері продовольчої безпеки. Продовжує функціонувати програма Grain from Ukraine, що на момент 2024 року надала підтримку близько 16.2 мільйонам людей з Африки. У рамках цієї програми можлива лібералізація торгівлі між Україною та країнами, розширення партнерства у сфері сільського господарства. Згідно з дослідженнями Агроцентру KSE, існує декілька перспективних напрямків для розвитку співпраці: розвиток систем зрошення; трансфер сільськогосподарських технологій; спільні освітні та наукові проекти у сфері сільського господарства; формування сільськогосподарських дорадчих служб в африканських країнах. Завдяки державно-приватному фінансуванню цих напрямів можливе забезпечення більш сталого підходу до вирішення проблеми продовольчої безпеки у країнах Африки⁹¹.

Підсумовуючи, питання розвитку відносин в усіх можливих сферах з країнами Африки залишається актуальним для України. Співпраця з державами Африки відходить від колишнього формату периферійної політики та все більше набуває форм стратегічної співпраці з системним підходом до взаємодії. Готуються нові кроки майбутньої політичної та економічної взаємодії, розробляються соціальні програми, дипломатичні ініціативи, обмін технологіями, кроки до лібералізації торгівлі між країнами.

Однією з цілей активізації співпраці є посилення політичної суб'єктності України на міжнародній арені та підтримка у протидії російській агресії

⁹⁰ Комунікаційна стратегія Україна-держави Африки. МЗС України.
URL:<https://mfa.gov.ua/storage/app/sites/1/strategiya-afrika-1.pdf>

⁹¹ Grain from Ukraine initiative the role for African food security. European policy centre. . p.3, 19-20

завдяки закріплення потрібного для України образу незалежної держави, що бореться за відновлення своїх територій, що буде закріплюватися у порядку-денному африканських країн та поширюватися через їх голос у міжнародних організаціях. Для розробки подальшої стратегії взаємодії з африканськими країнами використовується системний підхід з урахуванням політичної багатоманітності континенту та економічного потенціалу окремих країн. Однак стратегії, що розробляються не мають чітких індикаторів для оцінки їх ефективності, що не дозволяє скорегувати подальшу співпрацю. Тож, для ефективного розвитку відносин необхідне вдосконалення стратегій, що врегульовують кроки майбутньої взаємодії.

3.2. Політичні та економічні виклики

У підрозділі буде проаналізовано чинники, що можуть впливати на темпи посилення співпраці України та держав Африки. Окремо будуть розглянуті інструменти, що використовують окремі країни, для посилення впливу на континенті.

Причинами недостатньої сформованості розуміння України країнами Африки та нестійкої позиції України на континенті можуть бути кілька факторів, зокрема науковці М. Добреску, Н. Хома та Д. Панова виділяють: географічну та культурну віддаленість Африки від України; відсутність історичної тяглості у відносинах; багаторічне нехтування українськими урядами розвитком взаємин з державами континенту; відсутність реакції на поширення російського впливу на континенті протягом багатьох років⁹².

Н. Хома та Д. Панова поділяють причини, що викликають проблеми в україно-африканських відносинах на дві категорії: діяльність/бездіяльність України на африканському континенті та вплив вже сформованого сприйняття образу України на континенті, зокрема через вплив

⁹² Н. М. Хома, Д. В. Панова “Проблеми активізації відносин України з державами Африки: вплив внутрішніх та зовнішніх чинників”. 2024. Серія: Історія. Політологія, no. 40 с. 165

зовнішньополітичних гравців. І якщо на подолання першої проблеми може вплинути коригування зовнішньої політики України та прийняття відповідних рішень, то друга проблема залежить від інтенсивності впливу інших країн та є складно регулюємою⁹³. Через те, що Україна має на меті не втручання у внутрішню політику країн континенту, а взаємне співробітництво, країни, що обирають першу модель, мають більший вплив на континенті.

Актори, що впливають на україно-африканські відносини — Росія, меншою мірою Китай, США та держави ЄС. Характеру відносин, що вибудовують ці країни певною мірою впливають на ефективність українських ініціатив на африканському континенті⁹⁴.

Вплив Росії на континенті залишається найбільшим викликом для взаємодії України та країн Африки та впливає на її сприйняття країнами Африки. Поширення впливу Росії в Африці є одночасно і причиною збільшення зацікавленості України цим регіоном і викликом для ведення цієї співпраці з країнами континенту. Він проявляється у застосуванні різних методів: від політики м'якої сили до безпосереднього втручання у внутрішню політику країн континенту. На відміну від України, Росія почала боротися за прихильність африканських країн ще на початку 2000. Росія завдяки сформованому нею статусу спадкоємиці СРСР використовує відносини СРСР та Африки як виключно свої здобутки. Натомість Україна вибудовувала нове сприйняття себе як незалежної з 1991 року та формувала нову політику відносно інших країн. Африканський вектор розвитку не був пріоритетним більшість часу з 1991 року, тому досить складно вибудовувати уявлення про себе на континенті без можливості опору на минулу взаємодію.

Росія намагалась розповсюджувати свій вплив на континенті ще з часів Російської імперії. Наприкінці XIX століття Російська імперія проявляла інтерес до Африканського континенту, проте її спроби колонізації там були

⁹³ Н. М. Хома, Д. В. Панова “Проблеми активізації відносин України з державами Африки: вплив внутрішніх та зовнішніх чинників”. 2024. Серія: Історія. Політологія, no. 40 с. 165

⁹⁴ Н. М. Хома, Д. В. Панова “Проблеми активізації відносин України з державами Африки: вплив внутрішніх та зовнішніх чинників”. 2024. Серія: Історія. Політологія, no. 40 с. 168

обмеженими та частковими, порівняно з іншими європейськими державами. Росія офіційно не мала колоній в Африці, однак є задокументована спроба створити їх. Після свого зміцнення, під час загарбницьких та колонізаційних війн на Далекому Сході, Російська імперія пішла далі, поширивши свій вплив на Північну Африку та навіть спробувавши заснувати колонію на Гаваях⁹⁵.

У 1885 році за підтримки імператора Олександра III було створено російсько-африканську кампанію з власним флотом і гарнізоном, яка займалася видобутком ресурсів і торгівлею товарами з місцевими жителями⁹⁶.

У ХХ столітті під час деколонізації Африки СРСР брав активну участь у поширенні комуністичного режиму на континенті. На той час США та СРСР вели підтримку диктаторів, які їм симпатизували. Влада СРСР намагалась проводити підтримку комуністичних сил, а США — західних. Один з прикладів — Ангола і Мозамбік, в яких, після завершення Другої світової війни, активізувалися антиколоніальні рухи⁹⁷. Тоді між лідерами фронту національного визволення (ФРЕЛІМО), що діяв на території Танзанії з 1962 року, виникла дискусія про майбутній характер та курс держави. Думки розділились: одна частина ФРЕЛІМО обирала чорний націоналізм, а інша — радикальний марксизм. У 1969 році одного з лідерів, Е. Мондлане, який обрав радикальний марксизм, було вбито. На його місце призначили С. Машела, якого активно підтримував Радянський союз. У травні 1976 р. він відвідав Москву, щоб підписати договори про дружбу та співпрацю з Болгарією, Чехословаччиною, Румунією та КНДР. Тоді радянські лідери наголосили на важливості Маршалу продемонструвати свою відданість марксизму-ленінізму, перетворивши свій рух на комуністичну партію. Після цього Москва підписала з ним угоду про майбутні поставки зброї.⁹⁸

⁹⁵ How Russia tried to colonise Africa and failed

URL: <https://www.aljazeera.com/opinions/2023/5/24/how-russia-tried-to-colonise-africa-and-failed>

⁹⁶ How Russia tried to colonise Africa and failed

URL: <https://www.aljazeera.com/opinions/2023/5/24/how-russia-tried-to-colonise-africa-and-failed>

⁹⁷ Д.С. Крисенко / «Місце Мозамбіку у протистоянні США та СРСР на півдні Африки (1975 – 1991 pp.)» с.6-13

⁹⁸ Д.С. Крисенко / «Місце Мозамбіку у протистоянні США та СРСР на півдні Африки (1975 – 1991 pp.)» с.6-13

Радянська дипломатія досягла успіху і, наступним кроком, С. Машел зробив свій рух «повноцінним авангардом комуністичної партії проти феодалізму та колоніалізму»⁹⁹.

Таким чином спроби Росії отримали результат, використовуючи спонукання та підтримку соціалістичного строю, перемовини з лідерами визвольних рухів та надання їм військової допомоги вони досягли розповсюдження комуністичного строю та свого впливу на континенті.

Наразі РФ використовує ці важливі історичні події минулого Африки для вибудовування історичної тяглості їх відносин. Один з таких прикладів — матеріали російських медіа про запоруку успішної деколонізації Африки у допомозі СРСР «Як Африка стала вільною завдяки СРСР», у яких висвітлені основні тези «успішного звільнення»¹⁰⁰: перші передумови до розпаду колоніальної системи в Африці були закладені ще під час Другої Світової війни завдяки Радянському союзу; завдяки тиску Радянського союзу було прийнято Декларацію про надання незалежності колоніальним країнам і народам, даючи поштовх до руху звільнення народів по всьому світу»; у африканських країн з'явилася можливість сформуванню альтернативний устрій у вигляді соціалізму.

Росія активно використовує інструменти м'якої політики для поширення свого впливу на континенті. Останнім часом РФ впроваджує все більше програм, направлених на посилення інтенсивності міграції громадян Африканських країн до Росії. Основними програми є освітні та ті, які безпосередньо направлені на переселення людей з подальшим закріпленням на території РФ. Розглянувши характер постійних міграційних ініціатив для громадян країн Африканського континенту, можна зрозуміти, що РФ все більше спрямовує свою зовнішню політику на заохочення населення Африки

⁹⁹ Д.С. Крисенко / «Місце Мозамбіку у протистоянні США та СРСР на півдні Африки (1975 – 1991 рр.)» с.6-13

¹⁰⁰ Как Африка стала свободной благодаря СССР

URL: <https://rg.ru/2020/05/25/kak-afrika-stala-svobodnoj-blagodaria-sssr.html>

до постійного та тимчасового проживання на своїй території для подальшого розповсюдження російської культури в світі.

Для навчання у вишах щорічно приїжджають близько 30 тисяч людей з африканських країн¹⁰¹. Разом з отриманням спеціалізації, іноземні студенти вчать російську мову та часто піддаються пропаганді. В. В. Путін вбачає в таких освітніх програмах інструмент посилення культурної присутності у світі: «... не імперія, а культурне просування; не гармати, не імпорту політичних режимів, а експорт освіти та культури допоможуть створити сприятливі умови для російських товарів, послуг та ідей. Ми повинні в кілька разів посилити освітню та культурну присутність у світі — і на порядок збільшити її у країнах, де частина населення говорить російською або розуміє російську¹⁰²».

Якщо оцінювати небезпеку, що несуть інструменти політики м'якої сили Росії для україно-африканського співробітництва, такі методи поширення свого впливу вибудовують культурний зв'язок між Росією та країнами Африки; поширюють російську пропаганду через африканських студентів, що повертаються на батьківщину; формують уявлення про РФ, вибудоване російською владою і, як наслідок, формують викривлене сприйняття про Україну всередині континенту.

Також йде активна співпраця у політичній та економічній сфері. Зокрема активно працюють дипломатичні ініціативи: саміти Росія-Африка, візити посла РФ до держав континенту, відкриття нових посольств.

Якщо розглядати механізми прямого втручання Росії у політику африканських країн одним з цих інструментів є військова присутність РФ на території Африки та надання військової допомоги.

На території Африки присутні найманці приватної військової компанії «Вагнер», яка на міжнародному рівні визнана як злочинна та терористична організація. Свою військову діяльність вони почали поширювати з 2013 року.

¹⁰¹ Россотрудничество: 30 тысяч африканцев ежегодно приезжают на учебу в РФ <https://xn--90aivcdt6dxbc.xn--p1ai/articles/news/rossotrudnichestvo-v-rossiyu-na-uchebu-ezhegodno-priezzhayut-30-tysyach-afrikantsev/>

¹⁰² В. М. Ракачев « Африканские студенты в России: особенности социальной адаптации и взаимоотношения с принимающим обществом» // с.165 /// 2018

Ідея формування цієї військової компанії виникла у 2012 році та була ініціативою російської розвідки та високопосадовців. Найманці знаходяться у семи країнах: Лівія, Судан, Малі, ЦАР, Мозамбік, Буркіна Фасо та Нігер¹⁰³.

Офіційною причиною присутності ПВК на цих територіях було «вирішення проблем без застосування сили». На практиці «Вагнер» проводив підготовку місцевих сил та забезпечував охорону місцевих лідерів та енергетичних об'єктів. Найманці також підтримують революції та перевороти які є вигідними для керівництва Російської Федерації.

Конфлікти, що постійно виникають на континенті, викликають етнічна, лінгвістична та релігійна різноманітність. Таке різноманіття унеможливорює мирне співіснування населення, а також створення єдиної держави з панівною титульною нацією та релігією¹⁰⁴. Наприклад, у Демократичній Республіці Конго та Нігерії налічуються більше 200 народів. В регіоні залишається потенціал для вчинення нових конфліктів, і постійна присутність сепаратистських та радикальних терористичних сил підтверджує це.

Російська влада користується цим становищем та, починаючи з 2013 року, розширює свою присутність на Африканському континенті, намагаючись боротися з «імперіалістичним Заходом»¹⁰⁵. Таким чином, разом з допомогою звільнення Африки від повстанців, влада країни намагається викликати прихильність лідерів Африканських країн.

Інформація про смерть Є. Пригожина зародила думки про подальший стан «ПВК Вагнер». Через два місяці після цього випадку у африканському регіоні з'явилися дві інші приватні військові компанії: «Редут» та «Конвой», які фінансуються російськими олігархами Геннадієм Тимченком та Аркадієм Ротенбергом¹⁰⁶.

¹⁰³ В. Р. Іжаківський / «Присутність російських ПВК в Африці як регіональна і світова загроза» // 2023

¹⁰⁴ В. Р. Іжаківський / «Присутність російських ПВК в Африці як регіональна і світова загроза» // 2023

¹⁰⁵ В. Р. Іжаківський / «Присутність російських ПВК в Африці як регіональна і світова загроза» // с. 40-43 //2023

¹⁰⁶ Росія замінила "вагнерівців" в Африці двома іншими ПВК. URL:<https://suspilne.media/608677-rosia-zaminila-vagnerivciv-v-africi-dvoma-insimi-pvk-wsj/>

Щодо ситуації у 2024 році, видання «Bloomberg» повідомляє про посилення російського впливу в Західній Африці¹⁰⁷. 24 січня до Буркіна-Фасо прибуло близько 100 російських військовослужбовців. Ця країна знаходиться під ісламських бойовиків з 2015 року. Президент країни Ібрагім Траоре очолив цю посаду у вересні 2022 року, внаслідок військового перевороту та проводить політику на зближення з РФ.

Загалом, політика м'якої сили Росії та її механізми втручання у внутрішню політику країн континенту військовими методами, активна взаємодія у політичній, дипломатичній, економічних сферах разом з використання історичної тягlosti відносин формує лояльність країн Африки до РФ послаблює підтримку України. Підтвердженням цього є нерішучість лідерів Африки стосовно засудження російської агресії, уникання голосувань за українські резолюції в ООН, відсутність санкцій проти РФ відмова в участі на Глобальному саміті миру (участь у першому саміті у 2024 році брали 14 з 54 держав Африки).

Через тісне співробітництво з РФ країни Африки з обережністю будують відносини з США, Британією та ЄС та приймають їх демократичні ініціативи. Такі ж обставини впливають на відсутність у деяких африканських держав бажання розширення активного співробітництва з Україною. Натомість країни Африки активно спонукають співробітництво з Китаєм, через відсутність необхідності впровадження демократичних змін та інших конструктивних змін у політиці країн. Тому Китай активно використовує можливості новітнього колоніалізму, домовляючись з місцевими елітами та втручаючись у внутрішню політику завдяки інфраструктурним проектам в межах ініціативи «Один пояс, один шлях»¹⁰⁸.

Китай почав співробітництво з державами Африки ще у 1955 році. Після встановлення дипломатичних відносин країни Африки досить лояльно

¹⁰⁷ Russian Troops Begin Burkina Faso Deployment to Bolster Security
URL:<https://www.bloomberg.com/news/articles/2024-01-24/russian-troops-begin-burkina-faso-deployment-to-bolster-security>

¹⁰⁸ Н. М. Хома, Д. В. Панова “Проблеми активізації відносин України з державами Африки: вплив внутрішніх та зовнішніх чинників”. 2024. Серія: Історія. Політологія, no. 40 с. 169

ставилися до Китаю. Їх підтримка досить суттєво допомогла Китаю відновити своє членство в ООН. Під час голосування на XXVI-ої сесії Генеральної Асамблеї ООН 25 жовтня 1971 р. Резолюції № 2758 «Відновлення законних прав Китайської Народної Республіки в ООН», 26 країн підтримали надання місця постійного члена Ради Безпеки. Пізніше більшість країн Африки також не засудили жорстокі розгони протестів на площі Тяньаньмень, демонструючи свою прихильність режиму та протилежність до країн Заходу, що рішуче засудили насильство¹⁰⁹.

Китай досить поступово поширював свою присутність на континенті. Спочатку діяли гуманітарні ініціативи, допомога яких була направлена на країни, що найбільше її потребували. Зокрема одним таких прикладів є надання дешевих товарів на африканський ринок у 1990-х роках. Економічне зростання Китаю з 8% темпом зростання економіки збільшували експортні та інвестиційні можливості країни. До кінця 1990-х років на території континенту було вже 480 китайських підприємств. Одночасно з тим зростав товарообіг між країнами: з 2000 до 2006 року він зріс з 10.6 до 50 мільярдів і у 2006 році на території континенту було вже 800 китайських підприємств¹¹⁰.

Далі Китай все активніше нарощував свою присутність на континенті: було створено китайсько-африканський фонд розвитку, країнам Африки надавались пільгові кредити у розмірі 5 млрд доларів, здійснювались китайські інвестиції на 1 млрд доларів, найбільшим африканським країнам списувалися борги, запроваджувалася нульова митна ставка на 190 продуктів країн континенту, фінансувались освітні, медичні та туристичні ініціативи. Така політика зробила держави Африки залежними від допомоги Китаю. Усі ці ініціативи відкрили доступ до африканського ринку для Китаю¹¹¹.

¹⁰⁹ Олійник М. П. Еволюція політики китайської народної республіки щодо країн африки., 2022., С. 125-126

¹¹⁰ Олійник М. П. Еволюція політики китайської народної республіки щодо країн африки., 2022., С. 126

¹¹¹ Олійник М. П. Еволюція політики китайської народної республіки щодо країн африки., 2022., С. 126

У 2013 році Сі Цзіньпін створив ініціативу «Один пояс, один шлях» у якому держави Африки брали участь. В рамках цієї ініціативи було запропоновано 120 мільярдів доларів США фінансової підтримки на інвестиційні проєкти¹¹².

Підсумовуючи можна сказати, що можливі проблеми в україно-африканських можуть виникати здебільшого через присутність на континенті третіх сторін: Росії та Китаю. Завдяки застосуванню ними різних методів: від політики м'якої сили до безпосереднього втручання у внутрішню політику країн континенту формується хибне уявлення про Україну, зменшується готовність африканських держав до відкритих заяв про російську агресію, зменшується інтенсивність розбудови повноцінних партнерських відносин з країнами континенту.

¹¹² Олійник М. П. Еволюція політики китайської народної республіки щодо країн африки., 2022., С. 126-127

ВИСНОВОК

З початку налагодження україно-африканських відносин, політика України стосовно африканських держав трансформувалася від формального визнання до активної багатовекторної взаємодії. Проаналізувавши характер співробітництва, можна дійти висновків, що основна частина співпраці відбувається у економічній, політичній та, меншою мірою, військовій сферах. Політичні відносини між Україною та країнами Африки пройшли значну трансформацію від формального визнання до активної багатовекторної взаємодії. Україна почала закріплювати африканський вектор зовнішньої політики як пріоритетний тільки у 2021 році, коли загострилась проблема російської присутності у регіоні, а представництво Африки у міжнародній політиці посилювалося. До цього пріоритетність африканського напрямку не була закріплена у стратегіях міжнародного співробітництва. За останні п'ять років відбувся якісний зсув у політичній взаємодії з країнами континенту. Це знаходить відображення проявляється у розширенні дипломатичної присутності, збільшення кількості двосторонніх контактів та прагненні до створення нових форматів політичного діалогу.

Зацікавлення у розвитку відносин в економічній, політичній та військовій сферах пояснюється наявністю спільних інтересів для обох сторін. Для України, в першу чергу необхідно заручитися підтримкою міжнародної спільноти з метою залучення їх ресурсного потенціалу для протистояння російській агресії та зміцнення міжнародної підтримки у питаннях територіальної цілісності. Також, не менш важливим є не просто засудження агресії, але й мета досягти від держав Африки впровадження санкцій проти РФ, що поки не вдалося через сильний вплив РФ на континенті.

Держави Африки, як актори, що отримують все більше представництва у міжнародних організаціях таких як ООН, є важливими партнерами для України в контексті голосування за резолюції, що засуджують агресію, а також просувають принципи міжнародного права. Окрім ООН, Африканський союз

є постійним членом СОТ та G20, що підвищує його важливість як стратегічного партнера для України. Також Африканські держави становлять інтерес для України як ринок для експорту товарів, здебільшого сільськогосподарської продукції та як експортер продуктів аграрної промисловості, зокрема коренеплодів, какао-продуктів та цитрусових. Через період переорієнтації зовнішніх торговельних українських потоків, викликаний російською агресією та з урахуванням економічного зростання держав Африки, країни континенту стають важливими економічними партнерами для України. Разом з цим, необхідність співпраці з країнами Африки підвищується через зростання присутності РФ на континенті, що без достатнього втручання продовжує послаблювати готовність держав Африки до засудження російської агресії на міжнародній арені.

Для Африки взаємним інтересом до економічної співпраці з Україною є зацікавленість у її агропродукції. Постійні гуманітарні ініціативи зі сторони України є інструментом м'якої сили, що підвищують лояльність до неї.

Взаємодія у економічній сфері характеризується двосторонньою торгівлею, чий обсяг досить активно зростає з кожним роком; гуманітарними ініціативами зі сторони України та інвестиціями. Інвестиційна складова співробітництва, більшою мірою, одностороння та характеризується інвестиціями африканських підприємців в Україні, через що втрачається можливість більш глибокого співробітництва у економічній сфері. Проаналізувавши взаємодію в економічній сфері, можна відзначити її зростаючу динаміку. Обсяг експорту та імпорту протягом зазначеного терміну зростав майже увесь час, з невеликим коливанням у негативну сторону. Спад обсягів торгівлі на деяких часових проміжках спонукався логістичними ускладненнями через вплив РФ.

Взаємодія у політичній сфері характеризується дипломатичним співробітництвом: відкриттям посольств, укладанням двосторонніх угод та меморандумів, офіційними візитами представників держав обох сторін, гуманітарними та продовольчими ініціативами. До 2021 року не

спостерігалось значних зрушень у цій сфері взаємодії, політичне співробітництво характеризувалося укладенням угод про дипломатичне співробітництво та кількома візитами представників України до африканських країн, африканський вектор зовнішньої політики України не мав ваги через віддаленість, розрізненні у культурах та відсутності підстав для посилення взаємодії. Починаючи з 2021 року співробітництво з державами Африки прийняло форму стратегічного партнерства з відповідним закріпленням цього статусу нормативно правових документах, що було викликано переорієнтацією економічних та політичних векторів України, зростанням російської присутності на континенті та необхідністю пошуку міжнародної підтримки у боротьбі з російською агресією.

Взаємодія у військовій сфері характеризується торгівлею зброєю та участю України у миротворчих місіях ООН. Натомість, на відміну від Росії, співпраця у військовій сфері уникає спонсорування військових конфліктів та безпосередньої участі у них, що важливо для сприйняття необхідного образу України міжнародною спільнотою як такої, що не підтримує підбурювання військових конфліктів.

Розвиток африканського вектору міжнародної політики залежить не тільки від політики, що формує українська сторона. На ці відносини також впливають зовнішньополітичні гравці. Більшою мірою — Росія та Китай, що не вимагають від держав Африки демократичних реформ, на відміну від країн Заходу; безпосередньо впливають на внутрішню політику держав континенту завдяки спонсоруванню військових конфліктів та створюють економічну залежність країн континенту. Окрім безпосереднього втручання у внутрішню політику держав зазначені актори використовують політику м'якої сили у формі освітніх та міграційних програм та активно ведуть дипломатичну політику, що направлена на створення негативного образу країн Європи та Заходу та формують необхідний образ у населення держав континенту, що послаблює намагання України до активного залучення африканських держав до засудження російської агресії.

Підсумовуючи, можна сказати, що Африка має досить великий потенціал для інвестування та є перспективним ринком для України. Країни Африканського регіону мають потенціал до високого темпу економічного зростання. Країни континенту мають високий попит на проведення інновацій для підтримки цього зростання та імпорту товарів. Тож, в ситуації переорієнтації українських торговельних потоків, співпраця з країнами Африканського континенту може стати гарною можливістю для втілення українського торговельного та інвестиційного потенціалу.

Питання розвитку відносин в усіх можливих сферах з країнами Африки залишається актуальним для України. Співпраця з державами Африки відходить від колишнього формату периферійної політики та все більше набуває форм стратегічної співпраці з системним підходом до взаємодії. Готуються нові кроки майбутньої політичної та економічної взаємодії, розробляються соціальні програми, дипломатичні ініціативи, обмін технологіями, кроки до лібералізації торгівлі між країнами. Однією з пріоритетних цілей посилення співпраці залишається посилення політичної суб'єктності України на міжнародній арені та підтримка у протидії російській агресії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аналіз стану торгівлі агропродовольчими товарами України з країнами Африки / П. О. Антонюк, О. П. Антонюк, Т. М. Ступницька, Х. О. Баранюк // Економіка харчової промисловості. - 2019.
2. Рудольф С. Орієнтація зовнішньої торгівлі України. *Журнал європейської економіки*. 2007. Т. 6, № 4. С. 422–431.
3. Африка як пріоритетний напрям зовнішньої політики України / О. Мішин // Україна дипломатична. - 2021. - Вип. 22. - С. 651-668.
4. Дурман, О. Л. Розвиток зовнішньої політики та становлення зовнішньополітичних структур України: історичний аспект / О. Л. Дурман // Держава та регіони. Серія: Державне управління. – 2019. – № 4 (68). – С. 22-30
5. Л. С. Хорішко. Публічна дипломатія України в країнах Африки у контексті викликів сьогодення. 2023. С. 125-130.
6. Н. Чабата. Розвиток та проблематика зовнішньої політики України в Африці у контексті російсько-української війни. с. 77-85
7. Н. М. Хома, Д. В. Панова. Проблеми активізації відносин України з державами Африки: вплив внутрішніх та зовнішніх чинників. 2024. Серія: Історія. Політологія, по. 40 с. 164-175
8. Д.С. Крисенко / Місце Мозамбіку у протистоянні США та СРСР на півдні Африки (1975 – 1991 рр.) с.6-13
9. Олійник М. П. Еволюція політики китайської народної республіки щодо країн африки., 2022., С. 124-128
- 10.Співпраця між країнами Африки та Україною Ukraine - Kyiv School of Economics.URL:<https://kse.ua/ua/the-african-countries-and-ukraine-partnership-ukraine/>
- 11.Ranked: The World’s Fastest Growing Economies in 2025
URL:<https://www.visualcapitalist.com/ranked-the-worlds-fastest-growing-economies-in-2025/>
- 12.The African Continental Free Trade Area. URL: <https://au.int/en/african-continental-free-trade-area>
- 13.Угода про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_012#Text
14. Угода між Урядом України та Урядом Арабської Республіки Єгипет про економічне та науково-технічне співробітництво. *Офіційний*

- вебпортал парламенту України.* URL:
https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/818_002#Text
15. Торговельна Угода між Урядом України та Урядом Південно-Африканської Республіки. *Офіційний вебпортал парламенту України.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/710_001#Text
16. Угода між Урядом України та Урядом Республіки Гамбія про співробітництво у галузях економіки, освіти, науки і техніки. *Офіційний вебпортал парламенту України.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/270_004#Text
17. Торговельна угода між Урядом України та Урядом Алжирської Народно-Демократичної Республіки. *Офіційний вебпортал парламенту України.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/012_505#Text
18. Угода між Урядом України та Урядом Республіки Екваторіальна Гвінея про торговельно-економічне співробітництво. *Офіційний вебпортал парламенту України.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/226_006#Text
19. Генеральна угода між Україною та Демократичною Республікою Конго про торговельно-економічне, науково-технічне та соціально-культурне співробітництво. *Офіційний вебпортал парламенту України.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/180_003#Text
20. Динаміка географічної структури зовнішньої торгівлі товарами URL: https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2005/zd/zd_rik/zd_u/g_s_rik_u.html
21. Географічна структура зовнішньої торгівлі України товарами за 2021 рік URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/zd/ztt/ztt_u/arh_ztt2021.html
22. Географічна структура зовнішньої торгівлі України товарами за 2022 рік URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2022/zd/ztt/arh_ztt2022.html
23. Географічна структура зовнішньої торгівлі України товарами за 2024 рік. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2024/zd/ztt/arh_ztt2024.html
24. Ukraine's grain sector losses could top \$3.2 bln in 2023 due to war. URL: <https://www.reuters.com/markets/commodities/ukraines-grain-sector-losses-could-top-32-bln-2023-due-war-2023-10-19/>
25. Інтерв'ю з радником Посольства України в АРС URL: <https://bintel.org.ua/analytics/ruslan-nechay-mi-mozhemo-staviti-pered-soboyu-ambitni-zavdannya/>

26. Interfax-Ukraine. Африка зацікавлена в розміщенні на своїй території виробництва української зброї - очільник МЗС України.. URL: <https://interfax.com.ua/news/general/938146.html>
27. Україна готова ділитися з африканськими країнами технологіями, військовим досвідом і процесами переробки – Президент – Офіційне інтернет-представництво Президента України.
28. URL: <https://www.president.gov.ua/news/ukrayina-gotova-dilitisya-z-afrikanskimi-krayinami-tehnologi-94645>
29. Державна служба експортного контролю України. Обсяги міжнародних передач озброєнь
URL: <https://www.dsecu.gov.ua/ua/category?slug=eksportnyy-kontrol%27%2Fobsiagy-peredach-ozbroyen>
30. Віталій Коваль: Фінансові механізми – ключ до активізації аграрної торгівлі з Єгиптом.
URL: <https://minagro.gov.ua/news/vitalii-koval-finansovi-mekhanizmy-kliuch-do-aktyvizatsii-ahrarnoi-torhivli-z-iehyptom>
31. Посол України в Єгипті провів зустріч із Міністром постачання та внутрішньої торгівлі АРЕ URL: <https://egypt.mfa.gov.ua/news/posol-ukrayini-v-yegipti-proviv-zustrich-iz-ministrom-postachannya-ta-vnutrishnoyi-torgivli-arye>
32. Максим Субх провів зустріч з делегацією Республіки Кенія
URL: <https://mfa.gov.ua/news/maksim-subh-proviv-zustrich-z-delegaciyeyu-respubliki-keniya>
33. Робочий візит спеціального представника України з питань Близького Сходу та Африки Максима Субха до Держави Лівія.
URL: <https://libya.mfa.gov.ua/news/robochij-vizit-specialnogo-predstavnika-ukrayini-z-pitan-blizkogo-shodu-ta-afriki-maksima-subha-do-derzhavi-liviya>
34. Кулеба розповів про 7 пріоритетів української дипломатії на наступний рік / Європейська правда. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2020/12/24/7117978/>
35. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року “Про Стратегію національної безпеки України”: Указ Президента України № 392/20 / Офіційне інтернет-представництво Президента України URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037>
36. Про Основні напрями зовнішньої політики України. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3360-12#Text>

37. Україна може почати закривати посольства. Українська правда.
URL:<https://www.pravda.com.ua/news/2009/10/9/4232510/index.amp>
38. Історія миротворчої діяльності Збройних Сил України. Міністерство оборони України.
URL:<https://www.mil.gov.ua/diyalnist/mirotvorchist/istoriya-mirotvorchoi-diyalnosti-zbrojnii-sil-ukraini.html>
39. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30 липня 2021 року "Про Стратегію зовнішньополітичної діяльності України". Офіційний вебпортал парламенту України. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/448/2021#Text>
40. Україна останнім часом відкрила 10 нових посольств у країнах Африки. Радіо Свобода. URL:<https://www.radiosvoboda.org/a/news-zelensky-ukraina-posolstva-afryka/32963293.html>
41. G-20 Agrees to Give African Union Membership on Par With EU. Bloomberg. URL:<https://www.bloomberg.com/news/articles/2023-09-07/g-20-agrees-to-give-african-union-membership-on-par-with-eu>
42. Міністерство закордонних справ. URL:<https://mfa.gov.ua/dvostoronnye-spivrobitnictvo/5-td>
43. Політичні відносини між Україною та Єгиптом. Посольство України в Арабській Республіці Єгипет. URL:
<https://egypt.mfa.gov.ua/spivrobitnictvo/412-ukraine-egypt-relations>
44. Політичні відносини між Україною і Тунісом. Посольство України в Туніській Республіці. URL:<https://tunis.mfa.gov.ua/spivrobitnictvo/561-politichni-vidnosini-mizh-ukrajinoju-i-tunisom>
45. Комунікаційна стратегія Україна-держави Африки. МЗС України.
URL:<https://mfa.gov.ua/storage/app/sites/1/strategiya-afrika-1.pdf>
46. Ukraine-Africa Summit still on the agenda. Guardiansun.
URL:<https://guardiansun.co.bw/news/international/ukraine-africa-summit-still-on-the-agenda>
47. Ukraine's Zelenskiy lands in South Africa for talks on ties, peace efforts. Reuters. URL:<https://www.reuters.com/world/ukraines-zelenskiy-lands-south-africa-talks-ties-peace-efforts-2025-04-24/>
48. О. Гарань про візит В. Зеленського до ПАР. Телеканал прямиий.
URL:<https://www.youtube.com/watch?v=UWi6mbkMfJk>
49. КНУ та Південна Африка: шлях до нових освітніх та наукових ініціатив. URL:<https://knu.ua/news/13535>
50. Центр сходознавства та африканістики. URL:
<https://www.wunu.edu.ua/center-sa/>

51. Україна готова навчати африканських студентів в аграрних вишах - Мінагрополітики, Interfax.
URL:<https://interfax.com.ua/news/economic/1022821.html>
52. Grain from Ukraine initiative the role for African food security. European policy centre. . p.3, 19-20
53. В. Р. Іжаківський / «Присутність російських ПВК в Африці як регіональна і світова загроза» // 2023
54. Росія замінила "вагнерівців" в Африці двома іншими ПВК.
URL:<https://suspilne.media/608677-rosia-zaminila-vagnerivciv-v-africi-dvoma-insimi-pvk-wsj/>
55. Russian Troops Begin Burkina Faso Deployment to Bolster Security
URL:<https://www.bloomberg.com/news/articles/2024-01-24/russian-troops-begin-burkina-faso-deployment-to-bolster-security>
56. Как Африка стала свободной благодаря СССР.
URL:<https://rg.ru/2020/05/25/kak-afrika-stala-svobodnoj-blagodaria-sssr.htm>
57. Марокко першою із держав Африки надасть допомогу Україні - ЗМІ. УКРІНФОРМ. URL:<https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3631487-marokko-persou-iz-derzav-afriki-nadast-vijskovu-dopomogu-ukraini-zmi.html>
58. Українські спецпризначенці воюють у Судані проти повстанців та російських угруповань, – WSJ.
URL:https://lb.ua/world/2024/03/06/602006_ukrainski_spetspriznachentsi_v_oyuyut.html
59. Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Союз М'янма про військово-технічне співробітництво. Офіційний вебпортал парламенту України. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/104_001-18#Text
60. Угода між Урядом України та Урядом Південно-Африканської Республіки про військово-технічне співробітництво. Офіційний вебпортал парламенту України.
URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/710_008#Text
61. Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Екваторіальна Гвінея про військово-технічне співробітництво. Офіційний вебпортал парламенту України.
URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/226_005#Text

АНОТАЦІЯ

Дипломної роботи

Тема: «ДИНАМІКА СПІВПРАЦІ УКРАЇНИ ТА КРАЇН АФРИКИ: ПОЛІТИЧНИЙ АНАЛІЗ».

Студентка: Печерська Ганна Миколаївна, 4 рік навчання, Факультет соціальних наук та соціальних технологій.

Науковий керівник: Явір В. А., доктор політичних наук.

Рецензент: доктор політичних наук, провідний науковий співробітник Інституту держави і права імені В.М. Корецького НАН України Олена Стойко

Захищена “ ____ ” _____ 200_ р.

Короткий зміст роботи:

У дипломній роботі проаналізовано динаміку україно-африканських відносин з 1991 року до сьогодення. Основний аналіз присвячено взаємодії акторів у політичній, економічній та військових сферах, вибір яких зумовлене найбільшою інтенсивністю співпраці. Вивчення динаміки відносин України та держав Африки зумовлене необхідністю виокремлення причин посилення стратегічності африканського напрямку для української зовнішньої політики, чинників що впливають на інтенсивність відносин акторів та подальші перспективи для розвитку співробітництва. Метою визначено знаходження кореляції між динамікою україно-африканських відносин та факторів, що впливають на їх характер. Завданнями визначено: 1) визначити основні сфери співпраці; 2) знайти спільні інтереси для співпраці у цих сферах; 3)

прослідкувати динаміку розвитку відносин протягом зазначеного часу; 4) визначити фактори, що впливали на посилення чи послаблення взаємодії; 5) проаналізувати перспективи майбутньої взаємодії; 6) розглянути можливі виклики у взаємодії між сторонами.

Short summary:

This thesis analyses the dynamics of Ukraine-Africa relations from 1991 to the present. The main analysis is devoted to the interaction of actors in the political, economic and military spheres, the choice of which is due to the highest intensity of cooperation. The study of the dynamics of relations between Ukraine and African states is driven by the need to identify the reasons for the increasing strategic importance of the African direction for Ukraine's foreign policy, the factors that influence the intensity of relations between the actors and further prospects for the development of cooperation. The aim is to find a correlation between the dynamics of Ukrainian-African relations and the factors that influence their nature. The tasks are as follows: 1) to identify the main areas of cooperation; 2) to find common interests for cooperation in these areas; 3) to trace the dynamics of relations over time; 4) to identify the factors that influenced the strengthening or weakening of interaction; 5) to analyse the prospects for future interaction; 6) to consider possible challenges in the interaction between the parties.